

IOAN MARCU

(1866–1935)

**PISANII
SÂNGEORZENE**

- SPIRITUALITATE, ISTORIE ȘI TRADIȚIE LOCALĂ -
ANUL VII, NR. 6(70), IUNIE 2018

Tânăra familie Marcu

PISANII SÂNGEORZENE

- Spiritualitate, Istorie și Tradiție -

ANUL VII, NR. 6(70), IUNIE 2018

PISANII SÂNGEORZENE

Revistă de spiritualitate, istorie și tradiție locală

Fondatori: profesor **FLORIN HODOROGA**
teolog **ALEXANDRU DĂRĂBAN**

REDAȚIA: Casa de Cultură Sângeorz-Băi, str. Republicii nr.33,
jud. Bistrița-Năsăud; E-mail: florin.hodoroga@gmail.com
Jucu, str. Jucu-Herghelie nr. 67, jud. Cluj; E-mail: adaraban17@yahoo.ro;
aldaraban57@gmail.com

TEHNOREDACTARE: Alexandru Dărăban

Revista poate fi citită pe rețeaua de internet la adresele:

<https://independent.academia.edu/DarabanAlexandru>

<http://en.calameo.com/accounts/3280504>

<https://pisaniisang.wordpress.com>

Coperta 1: Ioan Marcu în a doua parte a vieții

Coperta 2: Tânăra familie Marcu

Coperta 3: Un panegiric scris de Petre Pop (facsimil)

Coperta 4: Tânărul învățător Ioan Marcu

Fotografiile din acest număr provin din cadrul Serviciului Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud (colecția fotografii), Facebook (Cornel Rusan, Iosif Ciunterei), Centrul Cultural „Justin Sohorca” Sângeorz-Băi

Cuprins

<u>CUPRINS</u>	5
-----------------------------	---

CENTENAR

ALEXANDRU DĂRĂBAN, <i>Învățătorul sângeorzan Ioan Marcu și Marea Unire</i>	8
ALEXANDRU DĂRĂBAN, <i>Scrisori din anii Primului Război Mondial</i>	12
HORIA SALCĂ, DR. FLORIN SALVAN, <i>Documentul XLVII</i>	15

BISERICĂ, ȘCOALĂ, SOCIETATE

***	<i>Năsăud,</i>	<i>în</i>	<i>august</i>
1866.....			18
ARTEMIU PUBLIU ALEXI,	<i>Graz</i>	–	<i>februarie</i>
1870.....			19
DR. A. P. ALEXI,	<i>De la Băile Sângeorgiului</i>		
<i>năsăudean</i>			21
DORIN DOLOGA, <i>Aspecte privind cărțile bisericești din Parohia Sângeorz-</i>			
<i>Băi</i>			24
OCTAVIAN LUNGU, <i>Exploatarea pădurilor grănicerești din Bistrița-Năsăud</i>			26
N. DRĂGANU, <i>Monografia Societății de împrumut și păstrare „Aurora” din Năsăud</i>			(1873-
1923).....			32
MACEDON	LINUL,		1876-
1926(...)			37

TRADIȚII

DR. EMIL PRECUP, <i>Păstoritul în Munții Rodnei</i>	
(I).....	46

COMUNISM

ALEXANDRU	DĂRĂBAN,	Începuturile	realismului
<i>socialist</i>	54		

Tânărul învățător Ioan Marcu

Membrii Comitetului Național în mijlocul
Voluntarilor Ardeleni
București, 2 decembrie 1918

Învățătorul sângeorzan Ioan Marcu și Marea Unire

ALEXANDRU DĂRĂBAN

Sângeorzenii n-au lipsit niciodată din vârtoarea marilor evenimente istorice. În primul război mondial și-au dat viața mulți dintre ei pentru cauza națiunii române, iar cei rămași în viață au simțit că ceasul dezrobirii lor a sosit, fapt pentru care au pus în aplicare în fosta zonă grănicerească măsurile stabilite de Consiliul Național Român Central de la Arad. Profesorii Gimnaziului grăniceresc și ai Școlii Normale, preoții și avocații zonei, gospodarii năsăudeni, societățile de cultură, ale elevilor, învățătorilor și profesorilor, ale femeilor și altor categorii sociale s-au pus în slujba acestui mare ideal al românilor.

Tot ceea ce au făcut până la Marea Unire din 1918 - conferințe, prelegeri, dezbateri, șezători, serbări cu caracter național-patriotic, expoziții, etc. ne pare astăzi cu totul impresionant.

Comisia primului ministru Ionel Brătianu, alcătuită din Solomon Haliță (Sângeorz-Băi), dr. Ioan Bordea (Brașov), dr. Ioan Boieriu (Turda), Gavrilă Petri (Nepos), lt. Sidor Popovici (Dej), dr. Laurențiu Oanea (Sângeorz-Băi), comisie trimisă în Ardeal pentru susținerea Marii Uniri, se întreținea la Bârgău și Bistrița cu numeroși localnici, iar la Năsăud cu binecunoscuții prof. Ioan Pecurariu, Virgil Șotropa, Iulian Marțian, Alexandru Haliță, cu profesorii liceului, cu numeroși năsăudeni.

Au participat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, ca delegați ai zonei năsăudene, protopopul Grigore Pletosu; profesorii Vasile Bichigean și Teodor Șimon din partea Fondurilor grănicerești; Vasile Moisil și dr. Emil Precup din partea Reuniunii române de lectură; prof. Augustin Bena și Victor Motogna din partea Reuniunii de cântări și muzică; dr. Nicolae Drăganu și Ioan Pecurariu reprezentau Gimnaziul Superior Fundațional din Năsăud; înv. Macedon Linul, înv. Ioan Marcu (Sângeorz-Băi) din partea Reuniunii învățătorilor greco-catolici „Mariana“, etc. În Marele Sfat Național Român, între cei 212 membri erau și tei bistrițeni: dr. Gavril Tripon, dr. Vasile Pahone, dr. Victor Onișor, un năsăudean - dr. Alexandru Haliță și un rodnean - dr. Laurențiu Oanea, unul din secretarii Marii Adunări de la Alba Iulia¹.

Din rândurile de mai sus se poate vedea că învățătorul sângeorzan Ioan Marcu a participat la Marea Adunare de la Alba-Iulia ca delegat din partea Reuniunii învățătorilor

¹ Teodor Tanco, *Virtus Romana Rediviva*, vol. IV, Bistrița, 1981, pp. 19-25.

greco-catolici „Mariana“. În cele ce urmează vă vom prezenta date despre cel ce a fost învățătorul Ioan Marcu.

Printre tăcuții dascăli care, între pereții școalelor cele mai umile și întunecoase, făureau suflete neînfricate în vederea luptelor ce aveau să vină, era și învățătorul Ioan Marcu din Sângeorz-Băi care, într-o zi frumoasă și blândă de august din anul acesta, a încetat de a mai face parte dintre cei vii. Strănepot al lui Avram Iancu, născut și crescut între moșii intrați în legendele neamului românesc, Ioan Marcu era, pe lângă un învățător iscusit, și un mare român. Lacrima, la auzul doinelor și cântecelor vechi pe care le cânta din fluier cu mare măiestrie, se însuflețea pentru înălțarea țaranului român și se oțerea împotriva călăilor neamului nostru. În sufletul lui nu s-a cuibărit invidia, nici pofta de câștig, ci totdeauna a fost animat de dorința de a munci și de a realiza cât mai multe lucruri folositoare pentru comuna în care i-a fost dat să trăiască și de a-și jertfi puterile pentru cauza națională. Aproape toate instituțiile din Sângeorz-Băi sunt legate de

ALEXANDRU DĂRĂBAN

numele lui și toate seriile de elevi, a ținut ca în viață să fie stăpânite de cultul muncii dezinteresate și al dragostei de neam și de oameni. Cei ce s-au îndepărtat de la aceste comandamente, pe care el le-a urmat cu multă strictețe, i-au cauzat cea mai mare durere, fiindcă voia ca pe toți să-i vadă buni și cinstiți. Mare i-a fost și bucuria când a văzut unirea neamului, la îndeplinirea căreia a muncit și suferit și el o viață întreagă. Deși n-a avut titluri academice răsunătoare, deși n-a ocupat funcții înalte, nici sociale, nici politice, totuși învățătorul Ioan Marcu a fost un om mare prin știința, munca și sufletul său¹.

Învățătorul Ioan Marcu s-a născut la 4 octombrie 1866 în comuna Bistra, județul Turda. Părinții săi, Gheorghe Marcu și Sofia Bistrai, nepoata lui Avram Iancu, au fost țărani cu stare materială bună. După mamă, a fost strănepot al „Regelui Munților”. Studiile primare le-a făcut în Bistra, iar pe cele secundare la liceul românesc din Blaj, unde a terminat și Școala normală. A fost un elev sânguincios și inteligent, de aceea, îndată ce a obținut diploma de învățător, mitropolitul Vancea, de pe atunci, l-a trimis la școala din Pata, județul Cluj, iar după aceea la Ghimeș-Făget din județul Ciuc. Aici a muncit patru ani pentru reromânizarea românilor secuizați. Cu 1 septembrie 1890 a fost numit la Școala primară din Sângeorz-Băi, județul Năsăud, unde a servit fără întrerupere până la 1 septembrie 1926 când, după o muncă dascălească de 41 de ani, a trecut la pensie. După război i s-au oferit posturi înalte în învățământul primar, a preferat, însă, postul de director la școala căreia i-a închinat cei mai frumoși ani din viață. Pe lângă munca din școală, învățătorul Ioan Marcu a mai dezvoltat o frumoasă activitate și pe peren cultural și economic. Astfel, a înființat în Sângeorz-Băi „Reuniunea de cetire și cântări” care dispune de local propriu, a înjghebat o trupă de actori, a fost casierul comitetului bisericesc, a stăruit din răputeri pentru ridicarea noului edificiu al școlii primare, a fost șeful pompierilor voluntari, a condus ani de-a rândul Societatea „Hebe”, a luat parte la înființarea băncii populare „Izvorul”, a fost membru în consiliul comunal și membru credincios al Partidului Național-Țărănesc (P.N.Ț.). Pentru faptele lui mari și sufletul său nobil, a fost stimat și apreciat de foarte multă lume. De aceea și regretele, ce le lasă moartea lui, sunt nenumărate. În urma lui rămâne îndoliata familie, compusă din: soția Elisabeta, născută Pop, și cei trei fii: Tiberiu, preceptor la Beclean, Traian, controlor fiscal la Alba-Iulia și Liviu, student la medicină în Italia. Le transmitem pe această cale condoleanțele noastre. Învățătorul Ioan Marcu a murit, după o boală îndelungată, în 20 august a. c. în locuința sa din Sângeorz-Băi, în etate de 69 de ani².

¹ *Săptămâna*, Bistrița, Anul VIII, nr. 266, duminică 1 septembrie 1935, pp. 2-3.

² *Ibidem*.

Înmormântarea i s-a făcut în ziua de 22 august a. c., fiind oficiată de protopopul local Aurel Chintăoan, asistat de protopopul L. Pop din Maieru, preotul Teofil Rotariu din Rebra, preotul Anton Buga din Sângeorz-Băi și preotul E. Mureșan din Bârsăul Mare, județul Someș. Pe lângă locuitori, în frunte cu intelectualii lor, au luat parte la înmormântare mulți colegi și intelectuali din comunele apropiate, dintre care notăm pe: Dr. Leon Scridon, senator, Dr. Emil Precup, Dr. Ionel Scridon, delegația organizației județene a P.N.Ț. compusă din domnii: Dr. Victor Moldovan, deputat, Dr. Vasile Buta, fost prefect și Nicolae Moldovan, secretar general al organizației; o delegație din Țara Moților; d-l profesor Emil Mărcușiu, reprezentantul Băncii „Aurora” din Năsăud, d-l subrevizor Maxim Buia, reprezentantul Revizoratului școlar, precum și învățătorii pensionari Demian Nechiti din Ilva-Mică și Grigore Neamțu, contemporani cu defunctul¹.

Primul a vorbit protopopul Chintăoan, în numele bisericii, într-o vorbire frumoasă, caracterizând personalitatea învățătorului Ioan Marcu. A arătat mulțimea operelor înfăptuite în viață spunând că „defunctul a fost un învățător distins, un creștin bun, un suflet drept,

Învățătorul sângeorzan Ioan Marcu și Marea Unire

căruia nu-i plăcea răutatea și lingușirea. A fost un apărător aprig al drepturilor poporului său, precum și un susținător dârz al ideilor sale care, totdeauna, erau în concordanță cu interesele mulțimii”. Terminând, și-a luat rămas bun în numele defunctului, de la soția și cei trei fii ai acestuia, cărora s-a năzuit să le dea o creștere aleasă².

Directorul școlar Maxim Lupoaiu, în vorbirea sa, a spus: „Școala primară de stat din această comună este îndoliată după primul ei director care, astăzi, ne părăsește. În școală, el, nu numai că și-a făcut datoria, dar și-a pus sufletul lui cald pentru a infiltra în elevii lui dragostea de biserică, de limbă și de neamul în care s-a născut, dându-le, în același timp, cunoștințele necesare cu ajutorul cărora să poată merge mai departe în viață. De sub mâna lui a ieșit o pleiadă întreagă de intelectuali care, atunci când se întorceau acasă, nu uitau niciodată să cerceteze cu drag pe scumpul lor dascăl. Prin moartea lui, școala primară pierde pe unul din cei mai de seamă ctitori ai ei”³.

În continuare a luat cuvântul domnul sub-revizor Maxim Buia care, între altele, a spus: „Ioan Marcu ne aducea nouă, micilor lui elevi, o minte luminată, un suflet cald și însetat de adevăr și o voință tare, pusă în slujba unui ideal frumos. În sufletul nostru, al celor ce au avut norocul să ne împărtășim din bogăția cunoștințelor lui, a lăsat icoana unui învățător de o neîntrecută punctualitate și conștiinciozitate. Pentru dânsul era un lăcaș sfânt, în care, el, își dădea toată osteneala să făurească suflete de luptători în slujba neamului românesc. Activitatea lui de învățător român s-a întins, însă, și în afară de pereții școlii. A înființat reuniune de cântări, a aranjat serbări populare și, tot de numele lui, se leagă o mulțime de opere în domeniul cultural și economic. La stăruința lui s-a ridicat și această școală frumoasă care, astăzi, e o podoabă, nu numai a comunei noastre, ci și a acestui ținut. Mai târziu, a avut fericirea să-i fiu coleg, cu care ocazie mi-a fost un bun sfătuitor și un sincer camarad. Față de colegii mai tineri se purta ca un părinte, luându-le apărarea împotriva împilatorilor neamului nostru. A rămas același suflet curat, minte luminată și un dușman dârz al celor ce ne asupreau neamul. Din această cauză a trebuit să suporte multe dureri pe timpul faimoasei zone culturale ce se întinsese și asupra județului nostru. În înfăptuirea aceasta noi, dascălii de atunci, vedeam cea mai crudă lovitură dată de guvernării din Budapesta ființei poporului român din Ardeal. Învățătorul Ioan Marcu, în vinele căruia clocotea sângele urmașilor lui Avram Iancu, nu-și putea ascunde revolta față de această diabolică uneltire ce tindea la

¹ *Ibidem.*

² *Ibidem.*

³ *Ibidem.*

deznaționalizarea noastră. Numai cei care au trăit în apropierea lui își pot da seama de focul ce-i mistuia sufletul din cauza acestei nedreptăți. În ascuns, continua să le vorbească elevilor despre frumusețile limbii noastre și despre viitorul neamului românesc, în a cărui trăinicie credea cu toată tăria. Unirea neamului i-a adus cea mai mare bucurie în viață. În noul stat național ar fi avut puțința să ocupe funcții mari, căci autoritățile școlare l-au îmbiat cu demnități înalte în învățământul primar, însă Ioan Marcu le-a respins pe toate. A preferat să rămână învățătorul modest de artă, continuând să muncească cu aceeași râvnă, cu aceeași dragoste de neam până la adânci bătrânețe, cum a muncit și în tinerețe”¹.

Domnul Petre Pop, în numele asociației „Mariana”, a spus: „*Mariana*, asociația învățătorilor din Năsăud, al cărui membru distins, valoros ai fost, îți aduce prinosul de recunoștința pentru dragostea și activitatea desfășurată în cadrele ei. Învățătorii acestui județ care te-au avut drag pentru colegialitatea neprecupețită și te-au apreciat pentru munca de pionier depusă în decursul unei vieți așa de frumoasă, cum a fost a ta, pleacă genunchii în fața memoriei tale și vin să te însoțească împreună cu școlarii tăi până la veșnicul lăcaș. Lacrima, depusă de colegi pe mormânt, va fi o chezășie că nu te vom uita, nici atunci când frunzele toamnei vor veni

ALEXANDRU DĂRĂBAN

să-ți țină trista lor tovărășie”².

Domnul Nicolae Moldovan, vorbind în numele organizației P.N.Ț., spunea că: „Ioan Marcu, 40 de ani, a fost în slujba neamului, nu numai ca învățător, ci și ca luptător politic, inspirându-se din ideea națională încă din frageda-i copilărie, fiind strănepot al lui Avram Iancu. Ioan Marcu a fost un caracter integru, om de inimă, sprijinind cu fapta și cu sfaturile pe țărani, din mijlocul cărora s-a ridicat. Organizația P.N.Ț. din județul Năsăud pierde un vechi și devotat membru al acestui partid”³.

Domnul Iustin Sohorca, director școlar pensionat, și-a exprimat recunoștința față de marele dispărut în numele numeroșilor fini și nepoți, pe care, acesta, i-a cununat și botezat⁴.

Ultimul a vorbit domnul profesor Emil Mărcușiu, reprezentantul Băncii „Aurora” din Năsăud, care spunea că: „Se duce Ioan Marcu la odihna de veci și lasă în urmă-i exemplu pe care ar trebui să-l urmăim cu toți: se poate munci și trăi în lumea aceasta cu munca de drept. Fiind un caracter moral, om de omenie, adunarea generală a Institutului de credit și economii „Aurora” din Năsăud, apreciindu-i aceste calități, l-a ales membru în comitetul de cenzori în ședința din 19 iunie 1920 și în această calitate a muncit până în aprilie 1935. În numele consiliului de administrație și al comitetului de cenzori ai Băncii „Aurora” depun prinosul de stimă și recunoștință în fața trupului neînsuflețit al fostului cenzor Ioan Marcu. Dumnezeu să-ți dea odihna binemeritată”⁵.

După oficierea serviciului înmormântării, sicriul a fost ridicat de țărani și coborât în mormânt, săpat lângă biserica din sat.

După cum într-o pădure veche se prăbușesc, doborâți de furtună, arborii seculari ce formează fala ei, tot așa dispar din viață, unul câte unul, bătrânii intelectuali de care e legat trecutul frumos al acestui ținut. Dacă cu prezentul nu ne putem prea mult mândri, fiind pătat de un politicianism sălbatic și materialist, în schimb trecutul acestor văi se lasă caracterizat prin fapte străbătute de un naționalism curat și o dragoste sinceră față de poporul de jos. Era o mai strânsă legătură între cărturari și pătura țărănească și o mai vie conștiință națională decât

¹ *Ibidem.*

² *Ibidem.*

³ *Ibidem.*

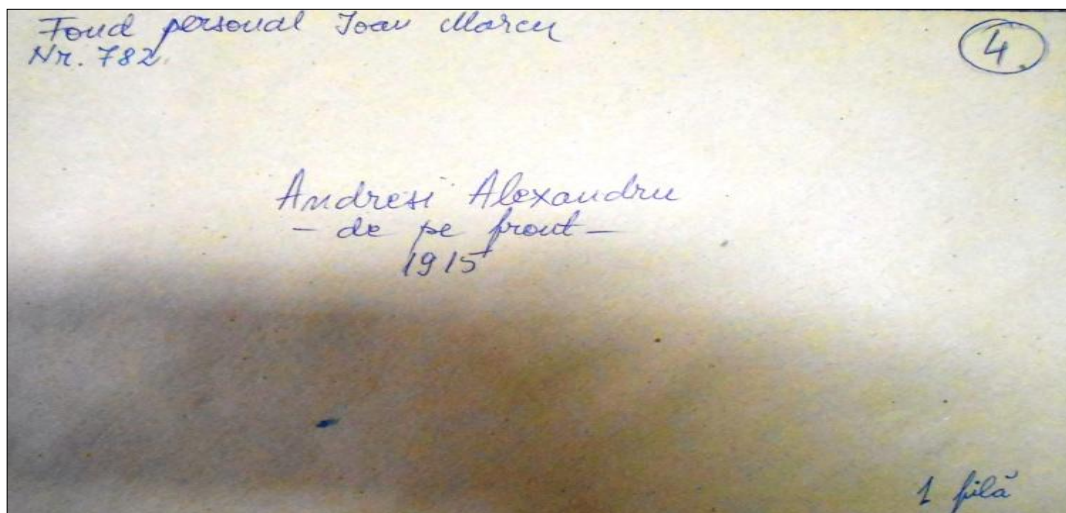
⁴ *Ibidem.*

⁵ *Ibidem.*

acum. Candela acestui suflu românesc o țineau aprinsă, pe lângă o seamă de intelectuali curajoși, profesorii de la Năsăud, preoții și învățătorii de la sate¹.

SCRISORI DIN ANII
PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

ALEXANDRU DĂRĂBAN

Primul Război Mondial a rămas în istorie ca unul dintre cele mai sângeroase conflagrații din istorie. Și pe bună dreptate. Milioane de soldați și civili au murit în acest conflict, iar condițiile de luptă erau foarte grele.

Primul Război Mondial sau „Marele război” a fost cel în urma căruia omenirea s-a transformat profund. Conflictul a însemnat și cea mai mare desfășurare de forțe umane și materiale și s-a terminat, așa cum se întâmplă de obicei, cu învingători și învinși. Însă traumele au fost aceleași, ele i-au unit pe adversari și au făcut ca momentele de umanitate să aibă o încărcătură și mai emoționantă.

Corespondența reprezintă o sursă extrem de importantă pentru a vedea care au fost trăirile și situațiile celor care au plecat pe front.

¹ *Ibidem.*

Nu este niciun secret că marile victorii se construiesc cu efort și sânge. Iar corespondența militarilor români din Primul Război Mondial confirmă acest adevăr pe deplin.

Printre combatanții Primului Război Mondial s-au aflat și mulți sângeorzeni. Dovezile, sub forma unor cărți poștale, se găsesc în fondul întocmit de către specialiștii de la Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud. Fondul poartă denumirea de „Învățător Ioan Marcu”, deoarece toată corespondența trimisă de pe front de către soldații sângeorzeni îi era adresată învățătorului din Sângeorgiul-Român. Cu totul surprinzător este și descoperirea făcută de către specialiștii de la arhivele bistrițene, în special a doamnei Dana Văran, a acestor corespondențe de pe front între soldații sângeorzeni și învățătorul lor din sat, Ioan Marcu.

În acest număr vom da publicității corespondența purtată Andrei Alecsandru (numai o carte poștală) din Sângeorz-Băi, cu învățătorul Ioan Marcu.

ALEXANDRU DĂRĂBAN

Maius 1915 – 18 a.m.

Prin această epistolă aș face cunoscut D-le învățător cum că mă aflu sănătos asemenea vă poftesc și d-voastră dimpreună cu la soția d-voastră și la copiii; mai departe o dulce voie bună vă poftesc D-le învățător și mă mulțamesc de facerea de bine pentru că mi-ați făcut rugare pentru urlab; dară ai vedea că ce a fi; dară eu de prima dată vă mulțamesc frumos și totodată mă rog din nou să-mi stați într-ajutor cât va fi cu putință.

Mai neavând ce scrie rămân de binevoitori până la revedere.

Andrei Alecsandru

Prin Calina Macsin P[...]

Poftindu-vă fericită sănătate¹

ROMÂNIA ✦ ARHIVELE NAȚIONALE ✦ BISTRITA NASSAUD

mai 1915 . 18 an

Prin această epistolă aț fac
cunoscut D. le învățători
numeai mă ațla sănătos
asemi nă voi poțtete și du.
voste deoimpreună eula sația
D: voste și la copii mai de parte
adules voi buna voi poțtete
D: le învățători și mă multă
măse de faceria de bine
pentru că miat faut rugă
re pentru urlă dară și
vedea că ea fi. dară eu
de prima dată voi multă
măse frumos. și tot
a dată mă rog din nou
să mă stat întra putori că
va fi în putință.
măi neavind is serie răm
ăi de bine voi tări până
la revădere. Andreși.

Prin Calina Alexandru
Măsin Pinedeș
Poftindu-vă fericită sănătos

¹ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud (SJANB-N), Fond personal Ioan Marcu, Corespondența cu Andreși Alecsandru, 1915.

Documentul XLVIII**HORIA SALCĂ, DR. FLORIN SALVAN¹**

România
 Cabinetul Ministrului de Stat
 Dr. Ștefan C. Pop

București, la 12 martie 1919
 Miercuri dim. Ora 8

Frate Alexandre!

Despre toate stările de pe aici are să Te informeze personal pe larg d-l ministru de războiu general Văitoianu².

Țin însă ca și eu să-ți amintesc despre unele cazuri.

1. După îngrozitorul caz de la Șiria, ungurii au continuat cu barbariile și sunt tot mai îndrăzneți, grație afabilității francezilor prin d-l loc. col. Vix. Între toate e de remarcat cazul îngrozitor de la Sighistel și Serbești din cercul Vașcăului. Din cauza ungarilor nu putem introduce o anchetă severă, dar sunt circa 50 morți și peste 100 răniți.

După acest act îngrozitor, văzând că ordinul de pace deși sosit în 26 febr., nici în ziua a 12-a nu a fost executat, am făcut la toate locurile pașii cei mai categorici și am pășit foarte energic. Am intervenit în speșial la d-l ministru al Americii d-l Vopicka cu care duminică am convenit în aceea, ca pe luni să convoace la o conferință comună pe toți miniștri aliaților și să facă pași în comun în favorul cauzei noastre și totodată să ridice protest la generalul Franchet d'Esperey. Acest om ne este dușman vădit și are aroganța să vorbească cu guvernul unui stat în tonul, că el va designa „timpul util” când armata să înainteze. În acest ton se poate vorbi unui subaltern, dar nu guvernului unui Regat cu cetățeni conștienți de drepturile și datorințele lor. Pasul energic are urmări favorabile.

Suntem însă din alt punct de vedere în poziția grea, căci – poate chiar la indicațiunile d-lui Vix³ - ungurii s-au întărit foarte către noi și au aglomerat pe acest front vreo 50.000-60.000 oameni cu tot armamentul armatei Mackensen. Pot să urmeze lupte.

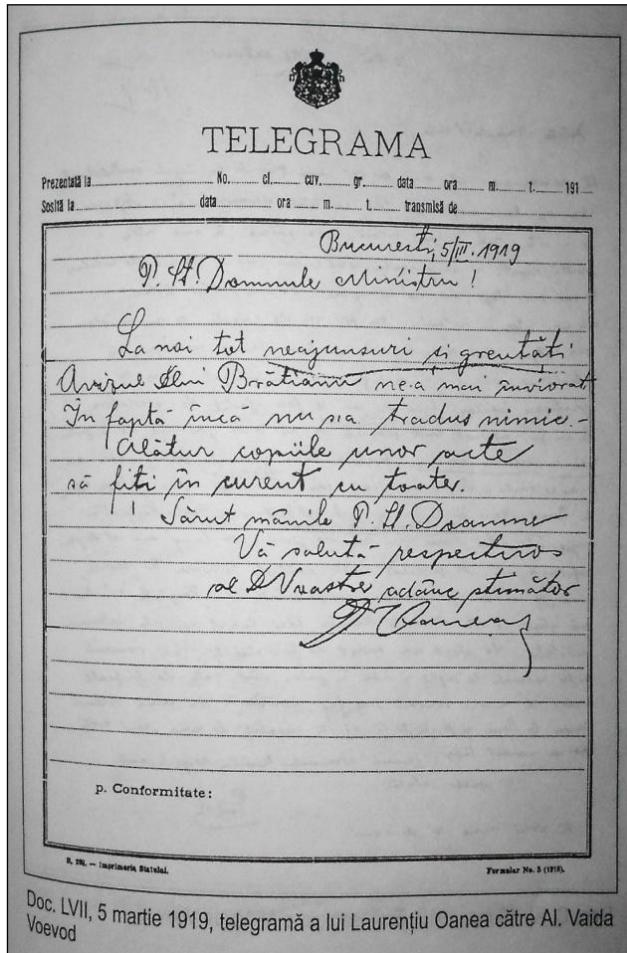
¹ Horia Salcă, dr. Florin Salvan, *Dr. Alexandru Vaida Voevod, Corespondența 1918-1919*, Brașov, Editura Transilvania Expres, 2000, pp. 286-288.

² Arthur Văitoianu (1864-1957), general comandant de corp de armată în Primul Război Mondial. S-a distins în luptele de la Mărăști (23 iulie – 1 august 1917) și Oituz (8-22 august 1917), ministru de Interne (1918), Război (1918-1919), prim-ministru (1919), secretar de stat ad-interim (1925-1926), ministru la Comunicații (1923-1926), ministru secretar de stat (19138).

³ Fernard Vix a fost șeful comisiei militare aliate din Budapesta.

2. Sunt greutăți enorme, ce sigur va spune d-l Văitoianu și am teama că Vix ne-a trădat. Ar fi bine să insistați, ca mai mult de aici să nu mai depindă soarta popoarelor de un loc[otenent] col[onel].

HORIA SALCĂ, DR. FLORIN SALVAN

Să fii convins că aici port o luptă enormă și Goldiș nu mai vine ca să împartă greul.

3. Ne mirăm cu toții, că nu ne scrii nici o literă și că epistola care o ai semnalat-o în chestia Timocului¹ nici până azi nu a venit.

Spune-i domnului Brătianu că acolo puțin să poată face. Nu aveam oameni care să aibă curajul a merge acolo.

Îți atrag atențiunea că chestia banatului – după informațiunile cele mai noi – ar fi total pierdută chiar și în acel caz, dacă numai chiar Torontalul s-ar rupe, deoarece din o scrisoare originală s-a constatat că șvabii ar fi hotărâți a cere, ca ori unde ar fi anexați – să nu fie divizați în două părți și dacă Torontalul s-ar rupe de Banat, șvabii din Caraș-Severin și Timișoara ar lupta pentru Torontal. Aceasta o confirmă acum și cunoștii noștri.

4. Au fost la mine sașii și mi-au spus că șvabii foarte bucuroși ar merge la conferința din Paris să se declare pentru România – neavând posibilitatea a se pronunția sub dominațiune sârbească ...

Domnul Pherekyde însă a fost contra, motivând că nemții sunt odioși înaintea francezilor și poate ne-ar strica cauzei.

5. Pentru conformare trimit câte o copie de pe telegramele lui Maniu, privitoare la alimentele și articolele de manufactură și coloniale necesari Transilvaniei, apoi telegrama despre numărul locomotivelor ascunse de unguri².

Te rog informează-mă și Tu despre stările de acolo.

Vă salut respectuos.
Dr. Laurențiu Oanea

Vă salut
Dr. Ștefan C. Pop

¹ E vorba de românii de pe Valea Timocului, azi în Serbia.

² Telegrama amintite nu sunt anexate la această scrisoare.

BISERICĂ ȘCOALĂ

SOCIETAT

E

Năsăud, în august 1866

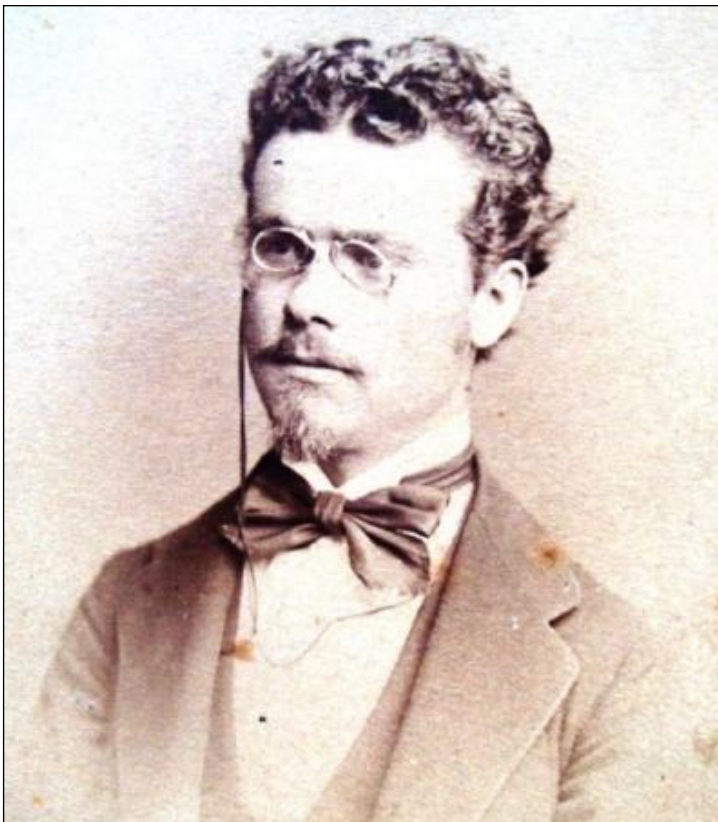
În 17 a lunii acesteia de regulă își ține ședințele sale comitetul administrator de fonduri grănicerești, precum se întâmplă și acum, între alte agende alegând de prof. supleanți pe Flore Moțoc și Teodor Dumbravă, care au absolvit cursul de profesori la Universitatea din Viena, însă cu condiție, ca în timpul prefript să depună censura, iar până atunci să practice numai la acest gimnaziu, cu ore mai puține și salariu amăsurat stipendiului avut ca ascultători la universitate pe lângă relutul de cortel. Se împărțiră apoi stipendia tinerilor concurenți. În anul școlastic decurs absolviră 4 tineri din district cu maturitate, care toți petiționară pentru stipendie, unuia i se aplacida stipendiu de 400 fl. la profesură, altuia de 200 fl. la politehnică, la al treilea de 200 fl. la medicină, cu toate că în anul trecut petiționând un tânăr care tocmai a avut chemare la medicină, comitetul a fost hotărât cum că la medicină nu va da stipendia, la al patrulea de 200 fl. pe un an, pentru a putea studia teologia, unde nefiind multe stipendii pentru seminar în această dieceză, va trebui doar a studia în acest an pe spesele sale. Cu aceasta cred cum că s-au făcut un serviciu plăcut și statului preoțesc, căci avem lipsă de bărbați apti în alte staturi, atunci, desigur și în statul preoțesc avem lipsă mare și dacă tinerii lipsiți la alte ramuri de științe capătă stipendia, pentru ce să nu capete și la Teologia dacă au lipsă de Dumnezeu ca între membrii comitetului să domnească pentru totdeauna buna înțelegere și frățietatea, aibă fiecare înaintea sa unicul scop sfânt al culturii, educației și perfecțiunii naționale și atunci fondurile noastre, întemeiat prin sudoarea grănicerilor, vor aduce fructe mănoase și folositoare districtului și în genere națiunii noastre române.

Pe când cu acestea era să închei, iată o tempestate furioasă ne amenință și în scurt timp cea mai mare parte a opidului era inundat de apă tulbure a unei văi ce curge în opid. Această vale ce se părea a fi erupt prin o rupere de nori face daune mari prin grădini, în legume și alte semănători, mâna cu sine pietre și alte rămășițe de arbori, rupse palanturi și garduri pe unde ajunse, ba întru atâta era de mare și înfuriată, încât la multe case de nu i se făcea curs liber prin deschiderea porților, ar fi năvălit în case pe ferestre. Cea mai mare daună i se face D. preot Ioan Lazăr, a cărui grădină toată bine i se moli și strica, înecându-i-se încă și 6 stupi. Atragem atenția oficiului opidan și polițian că, încât se va putea să se îngrijească

pentru înconjurarea acestor cazuri neprevăzute pe viitor prin regulări și reparările de lipsă, căci sunt multe de făcut și are datoria a preveni pericolele¹.

GRAZ – FEBRUARIE 1870

ARTEMIU PUBLIU ALEXI

Lumina și știința se propagă cu o rapiditate nespusă prin toate unghiulețele, pe unde se află numai o scânteie de civilizație; cu aceasta balansând din mână în mână se dezvoltă cele mai sănătoase principii, sub a căror aripi, sigur va putea înflori și prospera societatea omenească. Anatema vărsată peste capul omenirii de pe ruinele capitolului astăzi nu mai are nici o influență; astăzi nu mai excită în pieptul muritorului teroare și frică, ca în timpurile obscurității, ci din contră compătimire. A trecut timpul când chiar și domnitorii puternici se târâiau în coate și genunchi spre a câștiga grația Vaticanului. A trecut timpul neștiinței și întunericii. Regenta popoarelor de astăzi e rațiunea, iar armele îi sunt știința și cultura.

¹ *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, Anul XXIX, 1866, nr. 67, p. 266 (Articolul este semnat L. P. ceea ne dă dreptul să credem că autorul este Leon Pavelea).

Europa, zic jurnalele, e asemenea unui vulcan clocotitor a cărui explozie ne amenință în tot momentul. De la arhipelag până la marea nordică, de la Gibraltar până în piscurile Uralului, numai un zgomot înfricoșat, numai o fierbere, o luptă neîntreruptă, lupta de despotism și libertate, apăsare și nedependență.

Tronuri se deteră peste cap, iar altele se clatină din fundament. Popoarele au început a veni la conștiința drepturilor și a demnității sale. Miniștrii celor mai sacre drepturi ale omului lucră cu pași energici pentru emanciparea lor, pentru libertatea, egalitatea și nedependența întregii omeniri. Republica este deviza luptelor lor pentru a cărei triumfare se luptă din ce în ce mai mare curaj și rezoluție. Elveția, patria libertății, azilul republicanilor mari, este focularul la ale cărui rază se dezmoțesc arterele tuturor popoarelor apăsate; aici este fabrica unde se făuresc cele mai nobile idei de dreptate și libertate ce fulminează întreaga lume. Iaca ce scrie de aici marele republican Mazzini întru răspunsul ce-l dădu la o invitație a fraților săi republicani din Paris la un banchet ce s-a dat în aniversarea zilei în care căzu Ludovic XVI sub ghilotină:

ARTEMIU PUBLIU ALEXI

„Cetățenilor! Îmi este imposibil să particip la banchetul vostru. Datoriile, de care asemenea vă pregătiți a le împlini, mă rețin aici, unde mă aflu în prezent. Vă mulțumesc din profundul sufletului meu pentru invitația frățească consimțind cu scopul nobil ce-l aveți, adică restabilirea republicii prin inițiativa poporului, care singura prestându-i conștiința drepturilor și puterilor sale, poate să-i deie o garanție în viitor. Salut cu entuziasm redeșteptarea Franței, ce a fost necesară pentru Europa. Fie că acea redeșteptare să fie sublimă, sărbătorească și profundă națională! Feriți-vă de erorile trecutului! Nu vă grăbiți cu dezlegarea evenimentelor mari prin fapte singuraticе, care evenimente numai iar prin fapte mari, prin flacăra cugetului tare și nobil al unui popor luminat se pot dezlega. Nu vă dezbinați puterile, ci vi le împreunați. Imperiul a exclamat *reacțiune și putere*, voi strigați *iubire și libertate*”.

Încă un cuvânt ca italian: „Mi se spune, ca numele celor invitați la banchet, care însă nu pot participa – ar fi înscrise pe scaunele lor destinate. Dacă e așa, atunci vă rog ca numele meu să-l ștergeți și în locul lui să scrieți numele *Roma*. Cugetul la Roma și la crima comisă contra ei de bărbatul din 2 decembrie – la banchetul vostru să vă apară chiar în spiritul lui Banco din Macbeth și să depună testimony contra acestui bărbat. Și noi progresăm spre republică. Dacă nu vom putea merge înaintea voastră, atunci fiți siguri că vom urma vouă. Fie, ca peste scurt să fim frați de o credință comună și astfel să rămânem pentru totdeauna. Fie ca Roma și Parisul să însemneze redeșteptarea Europei întregi”.

Situația Cislaitaniei din ce în ce devine tot mai gravă, iată cum o caracterizează ziarul italian „Trentino” din Tirol: „Lupta cea mare din Austria se învârte pe lângă întrebarea: centralism sau federalism? Pe un moment a învins centralismul, deși deputații tirolezi au ieșit din senatul imperial, în care boemii niciodată n-au intrat nici că vor intra. Polecii asemenea vor ieși peste scurt, așa încât în senatul imperial nu vor rămâne decât reprezentanții centraliști. Ce vor face aceștia atunci, cum își vor face concluziile? Situația e periculoasă și nimeni nu poate afla finea crizei”. Partida germană a regimului e în cea mai mare confuzie. Nici ei înșiși nu știu ce vreau și ce vor să facă. Unii, cărora le miroase fumul de praf din Bocca, recomandă regimului să facă ceva concesii polecilor, alții stau morțiș pe lângă const. din decembrie și de aici nu mai mișcă. Vederemo¹.

¹ *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, Anul XXXIII, 1870, nr. 16, (Articolul este semnat cu pseudonimul *Publiu*).

DE LA BĂILE SÂNGEORGIULUI NĂSĂUDEAN

Dr. A. P. ALEXI

Iubite Domnule Vulcan!

Ai binevoit a publica în „Familia” corespondențe de la mai multe băi de la Borsec, Tușnad, Mehadia, etc. Cred că vei binevoi a da loc și acestei a a mele scrisori de la baia Sângeorgiului, pe care o cunoști și d-ta în persoană de la anul 1870 când ai dormit în podul cu fân și mi se pare ai avut visuri neplăcute.

Sper d-l meu cum că vei face aceasta cu atât mai vârtos, căci după cât știu eu aceasta este unica scaldă (baie) românească în toată țara noastră, adică proprietate românească și arendatori români. Daună, căci până în timpul de urmă s-a aflat în o stare foarte primitivă. D-ta îți vei aduce bine aminte de starea ei. De aici a urmat cum că pe lângă toată bunătatea apei, care în multe privințe întrece chiar și izvoarele de la Vichy Grande Grille din Franța, Bilin, Farschingen, Gleichenberg, Rohitsch, Borsec ș.a. este atât de puțin cunoscută. Pe când Vichy are numai 50,637 equival solizi din 10.000, Bilin 49,598, Farischingen 32,981, Gleichenberg 35, 884, Rohitsch 57,539, Borsec 31,920, apa de la Sângeorgiu are 70,860 părți solide. Analiza sigură constată adevărul.

Cu altă ocazie, când voi putea dispune de mai multă vreme, îți voi trimite un studiu comparativ despre aceste și alte fântâne minerale pe baza analizei chimice. Până atunci vin a constata cum că băile Sângeorgiului a(u) început a se ridica grație zelului unor bărbați care de mulți ani a(u) lucrat în această direcție și cu deosebire au mijlocit la comunitatea Sângeorgiului ca să se învoiască la o esarendare pe timp de 30 de ani, iar de altă parte a lucrat pentru înființarea unei societăți de acționare „Hebe” care cu începutul anului 1881 a și început la lucru din toate puterile, și care pe lângă Sângeorgiu au mai esarendat încă și romantica fântână și baie românească „Valea Vinului”, ce este numai două ore depărtată de la

Sângeorgiu sub muntele Ineu, în mijlocul pădurii de brazi. Între acești zeloși bărbați, să mi se ierte indiscreția, fac amintire de dr. Ștefan Pop, actualul medic de comitat în comitatul Făgărașului.

Istoricul societății „Hebe” îl las pentru altădată.

Voi să rămân pentru acuma la sezonul din astă vară și, respectiv, voi să mă restrâng la un scurt raport.

Dintre trebuințele cele mai simțite erau regularea transportului de apă și umbră. Apa din Sângeorgiu se bucură și până de un transport extins până în Bucovina, Mureș-Odorhei, Dej, Gherla, etc. Însă umplerea și astuparea sticlelor era foarte primitivă, de unde urma cum că carbonul liber, o parte constitutivă însemnată a acestei ape volatiza cu totul sau după limbajul vulgar, apa își pierdea din putere. De aceea s-a clădit o pivniță de umplut și sper cum că nu peste mult (timp) apa din Sângeorgiu se va căpăta sigilată după modelul de la Carlsbad, la care cred că apa din Sângeorgiu cu timpul îi va face concurență. Pentru umbră s-au pus pe dâmbul deasupra fântânilor la patru până la cinci mii de arbori. Firește că mulți s-au și uscat din ei. Pe anul viitor se vor continua plantațiunile. Peste doi-trei ani sper cum că nimeni nu se va putea plânge pentru lipsa de umbră.

Dr. A. P. ALEXI

După planul ce există pe anul viitor are să se clădească o restaurație nouă, apoi arenă pentru cură închisă cu geamuri de sticlă, băi calde noi, băi reci (bazine reci) acoperite cu sticlă și cu douchuri. Făcându-se toate aceste, se speră la o frecvență foarte mare, se speră cum că cu deosebire frații din România care voiesc a prefera băile din străinătate la cele din țară, vor prefera baia Sângeorgiului:

1) pentru că este în privința bunătații cea dintâi din Transilvania și poate și în Ungaria întreagă,

2) pentru că este românească și va rămâne românească, vor lăsa banii la români și nu vor avea atâtea neplăceri cum au avut în toți anii pe la Borsec, Tușnad, Vâlcele și Mehadia.

Sigur și numai în anul acesta s-au făcut foarte multe îmbunătățiri. Dar s-au adunat foarte mulți oaspeți. Niciodată nu s-au înmulțit oaspeții ca în astă vară. Pe la jumătate iulie, nu se mai căpătau nicăieri quartire. O mulțime de familii au trebuit să părăsească scaldelile din lipsa quartirelor. Până acuma sunt înscrise peste 150 familii.

Pe cititorii „Familiei” îi va interesa să știe ce români au frecventat această scaldă în astă vară. Iată pe scurt. Afară de medicul dr. Em. Filipanu și directorul societății avocatul Dănilă Lica, d-nii: Ion Runcanu, avocat la Făgăraș, cu stimata familie, dr. Grigore Silași profesor la Universitate în Cluj, Gavrilă Manu, avocat în Dej, Gavrilă Manu, avocat în Bistrița, dr. Nechita, avocat în Zalău, Doroteu Cimbulea, asesor în Bistrița cu stimata familie, preoții T. Vărășmaș, L. Coșbuc, Petre Vertic, adj. jud. cerc. Larionesi Alexa. Din Năsăud, profesorii gimnaziali dr. C. Moșil, dr. Paul Tanco, Ion Ciocan, Gavril Scridon, Greg.(oriu) Pletosu, învățătorul Iacob Pop și Pavel Tofan, căpitanii în pensiune cu familia Ion Purceilă și Vasile Popițan, Leon Piciu conducătorul la cărțile funduare, Iosif Popescu, profesor de teologie din Sibiu, medicul cercual Petre Neagoș, învățător normal Eremie Fabișu, căpitanul de la regimentul 50 Ștefan Borgovanu, locotenentul de la regimentul 63 Hangea, inspectorul de școală Augustin Pop, familia Crăciun din Bistrița, d-na Vlad de la S.-Reghin, cancelistul mitropolitan de la Cernăuți Tomoviciu, d-na Grigorița din Năsăud, d-na Regius și d-ra Hermine Manu din Mureș-Odorhei, d-l cancelist jud. Trifu ș.a.m.d.

Afară de aceștia au mai fost oaspeți din depărtări mari, de la Sibiu, Cluj, Gherla, Dej, Zalău, Șimleu, Cernăuți, Rădăuți, etc.

Pentru distragerea publicului cânta în toată ziua, seara și dimineața, o bună capelă de muzică, ce fu acordată pentru întreg sezonul, apoi în toată săptămâna baluri, concerte, jocuri

de tombolă și altele asemenea. La baluri românii au știut da la toată ocazia petrecerii un colorit românesc, la care s-au dansat „Someșene,, și „Hora”. „Română” nu s-a jucat niciodată, și după a mea părere foarte bine au făcut, pentru că mai bine să nu se joace decât să se joace rău. Este dureros că românii privesc jucarea „Românei” prea ușor și nu-și iau osteneala a o învăța bine înainte de a o juca. „Româna” este unul din cele mai grațioase și mai elegante danțuri de salon, însă lipsindu-i regularitatea, unitatea mișcărilor la comandă, îi lipsește frumusețea și toată grația.

Când timpul era favorabil s-au făcut excursii la fântâna numită de sulfuri, însă care se pare după proprietățile fizice ale apei a fi apă carboniferă și cu oxidul e fier, care fântână este (la o) jumătate de oră de la fântânile principale; apoi s-au făcut excursii la Valea Vinului despre care am vorbit mai sus și care este proprietatea fondului școlastic central din Năsăud. Apa din Valea Vinului conține mult fier și are o temperatură de 10⁰ C. Clima de munte și aerul rășinos fac o impresie foarte plăcută și binefăcătoare. Alții au făcut excursii pe Cormaia. Așa se numește o vale romantică ce curge în Someș din sus de Sângeorgiu și izvorăște din Carpați de către Marmăția. Cormaia este avută în tot felul de păduri, de izvoare reci ca gheața, avută de păstrăvi, avută în

DE LA BĂILE SÂNGEORGIULUI NĂSĂUDEAN

formațiuni de calcit, cuarțit, trahit și tot felul de șisturi cristaline. Iubitorul de natură găsește aici cele mai plăcute locuri, iar pictorul multe tablouri surprinzătoare.

Să tac la acest loc de acele frumoase și fermecătoare prospecte ce le pot avea toți acei ce au plăcerea a face excursii pe Alpii Rodnei și cu deosebire pe Ineu, Crăciunel, Corongiș, Galaț, Gergeleu, Gemeni, etc., unde se pot recolta cele mai frumoase și mai rari flori alpine, Rhododendron, Laba leului (*Leontopodium alpinum*, Edelweiss), Bulbuci de munte (*trolius europaeus*) ș. a. m. d., ce se află pe substrat de var primordial.

Viața în Sângeorgiu este în proporție cu viața de alte băi foarte ieftină. Taxa de o baie caldă 30-40 cr., una rece 8 și 12 cr., quartir 40 cr. până (la) 1 fl. la zi. Viptul după tarif: abonament prânzul 80 cr. dus acasă 90; supă sau ciorba 10 cr., carne rasol 24 cr., mâncare de legume 28 cr., friptură 30-40 cr., cafea albă 25 cr., neagră 12 cr., vin vechi litra cu 50 cr., vin nou cu 30 cr., vin de butelie 40 cr.

Comunicațiile sunt bune. După ce se va deschide drumul de fier până la Dej, poate să vină omul de aici în 7-8 ceasuri, iar de la Bistrița 4 ceasuri. Trăsuri (căruțe) până la Rodna, Anieș, Valea Vinului se capătă în comună cu prețuri moderate. Până la Valea Vinului costă 2 fl. 50 cr.–3 fl., până la Rodna 1 fl. 60 cr. Ospătari au fost doi care emulează cu viptul.

Înainte de a încheia, fac descoperirea cum că în anii din urmă s-au mai descoperit două izvoare foarte bune care, după părerea multora, întrec pe cele vechi în privința bunătății, va să zică astăzi are Sângeorgiu patru fântâni foarte avute și în cantitate. Pe fântâna cea de mai la vale a botezat-o d-l avocat I. Roman de la Făgăraș „Fântâna lui Bărnuț”. D-l Roman avu bunătatea de a făgădui cum că îți va scrie și d-lui impresiile sale primite aici.

Salutare¹!

¹ *Familia*, Oradea-Mare, Anul XVII, 1881, nr. 65, pp. 421-423.

ASPECTE PRIVIND CĂRȚILE BISERICEȘTI DIN PAROHIA SÂNGEORZ-BĂI

Dorin Dologa

Noi, românii, ne definim ca popor prin limbă și credință. Această credință s-a exprimat prin limbă, inițial prin limba latină. Românii s-au păstrat întregi, ca popor, datorită credinței. Cuvântul Domnului s-a răspândit inițial din vorbă în vorbă, apoi prin cărți manuscrise și apoi prin cartea tipărită. La Brașov s-au tipărit cărți în limba română cu litere chirilice. Diaconul Coresi a fost un om al bisericii. El a tipărit în limba română cu litere chirilice în anul 1561 un *Evangeliar*, iar în anul 1563 *Lucrul apostolesc*¹. Mitropolitul Varlaam al Moldovei a publicat în anul 1643 o *Cazanie* pentru „toată seminția românească”². În Ardeal generații întregi s-au format după *Cazania* lui Varlaam. Mai multe exemplare ale *Cazaniei* lui Varlaam se află în Transilvania decât în spațiul extracarpatic. Această „carte călătoare” și-a îndeplinit astfel menirea. Tipărind în anul 1648 *Noul Testament*, mitropolitul Simion Ștefan al Transilvaniei arăta unitatea limbii române, comparând circulația cuvintelor cu aceea a banilor: „banii aceia sunt buni, care umblă în toate țările, așa și cuvintele acelea

¹ Ion Toderașcu, *Istoria Românilor - medievală*, Chișinău-Iași, 1992, p. 151.

² Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic, București, p. 169.

sunt bune, care le înțeleg toți”¹. Mitropolitul Dosoftei al Moldovei a tradus *Psaltirea în versuri* (tipărită în anul 1673)². În anul 1688 s-a tipărit *Biblia* de la București, în vremea domniei lui Șerban Cantacuzino. Mitropolitul Antim Ivireanul al Țării Românești a reușit să creeze o limbă liturgică românească limpede, care a fost înțeleasă de contemporanii săi și care este folosită până în ziua de astăzi. În timpul său a început să funcționeze Tipografia de la Râmnic. Limba aceasta românească au dus-o mai departe toți acești învățați. Toți cei care au construit această țară au făcut-o cu grijă față de credință și față de limbă. Această țară a reușit să-și păstreze unitatea limbii și a felului de gândire. Acest lucru ne-a păstrat împreună pe noi, românii, în pofida separărilor politice. În această perioadă a existat o unitate culturală românească. De o parte și de alta a Carpaților românii au avut aceeași credință, exprimată în aceeași limbă. Cărțile folosite pentru săvârșirea cultului divin și pentru învățarea scrisului și cititului, în lungile veacuri în care școlile românești au funcționat pe lângă biserici, erau aceleași.

Cărțile religioase existente în parohia Sângeorz Băi ilustrează de asemenea unitatea de credință și de limbă a românilor aflați de o parte și de alta a Carpaților. În anul 1836 parohia greco-catolică Sângeorz Băi dispunea de o *Biblie*, un *Evangheliar*, un *Apostol*, trei exemplare din *Liturghier*, două exemplare din *Molitvelnic*, un *Triod*, două exemplare din *Mineu*, două exemplare din *Octoih*, un *Strastnic*, un *Penticostar*, o *Psaltire*, un *Ceaslov*, două exemplare din *Catavasier*, un *Catehism*, două exemplare din *Cazanie*, trei cărți de învățătură creștinești și două exemplare din *Didahie* care se citeau la îngroparea morților³.

Dorin Dologa

În anul 1871 se menționează faptul că parohia Sângeorz Băi dispunea de o *Evanghelie* și un *Liturghier*, ambele tipărite la Blaj în secolul al XIX-lea⁴.

În anul 1882 biserica din Sângeorz Băi cu hramul Sfântului Nicolae, aflată pe malul drept al râului Someș, dispunea de o *Biblie* tipărită în anul 1795, de un *Antologhion* tipărit la Iași în anul 1755, de un *Minologhion* tipărit în anul 1781, de două exemplare din *Penticostar*, dintre care unul fusese tipărit la București în anul 1743 în timpul domniei lui Mihai Racoviță, iar celălalt tipărit la Râmnic în anul 1767 în timpul domniei lui Alexandru Scarlat (1766-1768), un *Strastnic* tipărit în anul 1753, trei exemplare din *Orologhion*, dintre care unul foarte vechi, unul din anul 1765 tipărit cu litere chirilice și unul tipărit în anul 1835 la Blaj, un *Triodion* tipărit în anul 1731 la Râmnic, două exemplare din *Apostol*, din care unul tipărit în anul 1767, două exemplare din *Octoih*, din care unul tipărit în anul 1760, iar al doilea în anul 1792, un *Euhologhion* tipărit în anul 1784, două exemplare vechi din *Catavasier*, o *Cazanie* tipărită la București în anul 1768 și o *Psaltire*. Biserica din Sângeorz Băi „de peste Someș”, cu hramul Bunei Vestiri, dispunea de o *Evanghelie*⁵.

Noi, românii, suntem un popor de legătură între Occident și Orient. Unele rădăcini, cum sunt limba latină, provin din Occident. Cuvântul Domnului a venit la noi în limba latină prin misionari, coloniști și militari. Felul de a crede, de organizare a bisericii, limba cultului, felul în care ne-am scris cărțile a venit din Orient. Limba și credința au mers ca un tandem care ne-a împins înainte și ne-a consolidat mereu unitatea. Românii și-au înfăptuit unitatea culturală cu mult înainte de a-și înfăptui unitatea politică. Cele două planuri, cultural și politic, nu se exclud, ci se completează. Această realitate de durată, a unității de limbă,

¹ Ion Toderașcu, *op. cit.*, p. 207.

² Florin Constantiniu, *op. cit.*, p. 169.

³ Arhivele Naționale Bistrița-Năsăud, fond *Oficiul parohial greco-catolic Sângeorz Băi*, dosar 1/1836, f. 1.

⁴ *Ibidem*, dosar 69/1971, f. 3.

⁵ *Ibidem*, dosar 134/1882, ff. 2 v, 3.

credință și voință ne-a condus spre ceea ce s-a realizat în anul 1918 și s-a numit România Întregită.

Icoană de la Mănăstirea Cormaia

EXPLOATAREA PĂDURILOR GRĂNICEREȘTI DIN BISTRIȚA-NĂSĂUD

OCTAVIAN LUNGU¹

CAPITOLUL IV

ADMINISTRAREA ȘI EXPLOATAREA PĂDURILOR
GRĂNICEREȘTI DUPĂ UNIRE

¹ Octavian Lungu, Exploatarea pădurilor grănicerești din Bistrița-Năsăud – Teză de doctorat, București, 1935, pp. 101-110.

Am arătat în linii generale fazele prin care au trecut pădurile grănicerești, cât și activitatea Direcției silvice din Bistrița sub stăpânirea ungurească.

În cele ce urmează ne vom ocupa de administrarea și exploatarea acestor păduri sub dominația românească, arătând toate schimbările de ordin economic, social și juridic.

În timpul războiului mondial pădurile au avut mult de suferit, regiunea aflându-se în zona de operație a trupelor austro-ungare-germane, înspre frontul din Galiția.

Lucrările de împădurire au fost sistate în anul 1915.

În timpul revoluției din 1918 pădurile au fost devastate de locuitori. Administrarea pădurilor grănicerești, inclusiv Direcția silvică nu era bine văzută de către locuitorii comunelor grănicerești, căci interesele lor personale nelegitime erau îngădite prin măsurile de pază luate de această instituție.

Locuitorii au început să devasteze pădurile, mai ales porțiunile vecine cu proprietățile lor, au prădat depozitele de cherestea alungând pe antreprenori și organele de pază ale Direcției silvice. Au distrus instalațiile tehnice, au furat materialul rulant al căii ferate forestiere în construcție, între Bistrița-Bârgăului și Colibița, au incendiat fabrica de cherestea cu 6 gateri din Bistrița-Bârgăului și astăzi în locul acestei fabrici se văd numai piesele de fier ruginite sub intemperiiile vremii.

Prin aceste acte de condamnat s-au distrus multe valori, atât în material lemnos, cât și în instalațiuni tehnice. Bineînțeles răufăcătorii nu-și au dat seama că distrug chiar averea lor proprie.

Nici n-au putut fi stabilite toate delictele și actele comise în distrugerea averilor grănicerești. Datele referitoare la delictele silvice din anul 1920 ne vor putea da o imagine slabă de proporția celor din 1918, 1919.

În raza celor 11 ocoale silvice, în anul 1920, s-au constatat următoarele delictes silvice¹:

OCTAVIAN LUNGU

r. crt.	N	Ocolul silvic	Numărul delictelor	Valoarea delictelor (lei)
	1.	Șieuț	809	46.193
	2.	Bistrița-Bârgăului	100	9350
	3.	Tiha-Bârgăului	326	16.832
	4.	Dornișoara	13	3.741
	5.	Rodna	770	47.377
	6.	Izvorul-Someșului	119	12.130
	7.	Anieș	566	51.124
	8.	Parva	772	51.538
	9.	Ilva	663	112.259
0.	1	Salva	416	78.983
	1	Năsăud	2.028	81.470

¹ Date scoase din Monografia pădurilor comunale din fostul district grăniceresc, Năsăud, 1921, p. 76.

1.			
	Total	6.582	511.007

În primăvara anului 1919 s-au luat măsuri pentru restabilirea ordinii în graniță și la data de 8 februarie 1919, Consiliul Dirigent a dispus cu nr. 779/1919 să se treacă Direcțiunea Regională silvică din Bistrița, sub dominațiunea Statului Român.

Direcțiunea silvică din Bistrița și-a început activitatea de sub dominația română în împrejurări foarte grele. În primul rând era necesar să se restabilească ordinea în graniță. Fondurile necesare lipseau căci suma de 1.108.985 kor. depuse în cont curent la Băncile din Budapesta a fost blocată în urma împrejurărilor politice schimbate. Direcțiunea silvică a trebuit să se îngrijească de procurarea fondurilor necesare administrației silvice.

Cu toate că erau contracte în curs de executare cumpărătorii nu satisfăceau obligațiunile de plată la scadență sperând într-o revenire a vechii situații politice.

Direcțiunea silvică, de comun acord cu comisia de opt, a procurat fondurile necesare prin împrumuturi contractate la Băncile din Ardeal.

Iată contractele pe care le avea Direcțiunea silvică în anul 1919:

1. Contractul cu Banca de Credit Ungară, încheiat de la 29 octombrie 1918 până la 30 aprilie 1921, pentru exploatarea lemnului de pe Valea Dornei.

EXPLOATAREA PĂDURILOR GRĂNICEREȘTI DIN BISTRIȚA-NĂSĂUD

2. Contractul cu Societatea pe acțiuni Transilvania, de la 1 iulie 1918 la 30 iunie 1923, pentru exploatarea pădurilor din Romuli.

3. Contractul cu Societatea pe acțiuni Industria Forestieră din Fiad, încheiat de la 1 iulie 1911 la 30 iunie 1921, pentru exploatarea pădurilor din Valea Fiadului.

În afară de aceste contracte, erau și unele în parte expirate sau în suferință din cauza împrejurărilor politice schimbate.

4. Contractul cu Societatea pe acțiuni de Industrie forestieră Rodna-Veche, pentru exploatarea pădurilor din Valea-Mare, cu termen până la 30 iunie 1919.

5. Contractul cu Exploatatorii de lemne din Valea Someșului Emanuela Kohn și Comp.

6. Contractul cu Frații Neuberger, încheiat până la 30 iunie 1919, pentru exploatarea pădurilor din Drăgoiasa.

Parte din aceste contracte, a căror termene expiraseră, au fost prelungite de către guvernul ungar, fără să aibă însă vreun efect sau valabilitate, deoarece stăpânirea străină a încetat să mai dispună în granița de la Năsăud, în urma schimbării politice.

Cu aprobarea Direcțiunii silvice și a comisiei de opt, unele din contractele menționate mai sus au fost prelungite, stipulându-se noul condițiuni în concordanță cu împrejurările economice:

1. Contractul cu Creditul Funciar ungar și cu Societatea Transilvania au fost reziliate.

2. Contractul cu Societatea pe acțiuni pentru industria forestieră din Fiad a fost prelungit până la data de 1 martie 1924, obligându-se societatea să plătească un surplus de preț, în sumă de 419.134 lei.

3. Contractul cu Frații Neuberger a fost de asemenea prelungit până la data de 30 iunie 1922, plătindu-se o diferență de preț de lei 443.195¹.

¹ Date scoase din Monografia pădurilor comunale din fostul district grăniceresc, Năsăud, 1921, pp. 29-30.

4. Contractul cu Exploatarea de păduri din Valea Someșului Emanuela Kohn și Comp. a fost de asemenea prelungit până la data de 31 decembrie 1924, în schimbul unei diferențe de preț de lei 2.131.098.

Pe lângă modificarea prețurilor adaptate împrejurărilor economice s-au schimbat și unele condițiuni perimate.

În vechile contracte se stipulase că parchetele exploatate puteau fi curățite la cererea exploatareului, de către Direcția silvică, în schimbul unei sume de 30 kor. de jugăr cadastral. În urma schimbărilor valutare, curățirea parchetelor în asemenea condițiuni nu se mai putea face și în consecință, în contractele modificate se stabilește obligațiunea curățirii parchetelor de către antreprenor.

În anul 1920, Direcțiunea silvică a vândut materialul lemnos de pe o întindere de 271,08 jugăre cadastrale cu prețul de lei 5.168.000 și parchetele scadente din văile Coșna și Teșna cu o suprafață de 441,11 jugăre cadastrale, cu prețul total de lei 7.290.000 realizându-se deci, suma totală de lei 12.458.000¹.

Direcțiunea silvică a reușit să vândă împreună cu arborii cursă și doborâturile de vânt, materialul tăiat de soldați în timpul războiului. Prin vinderea acestui material, s-a realizat și un câștig și s-a împiedicat dezvoltarea distrugătorului Bostricus în urma apariției căruia începuseră să se usuce porțiuni întregi de păduri.

Vânzarea materialului care favoriza dezvoltarea lui Bostricus s-a făcut prin licitație publică și a dat următorul rezultat, obținându-se următoarele prețuri de m³:

OCTAVIAN LUNGU

Lei 50,50 m³ în porțiunile de pe versantele Bistrița-Aurie.

Lei 72 m³ în porțiunile de pe versantele Teșna, Coșna.

Lei 65,50 m³ în porțiunile de la obârșia Someșului.

Lei 50,60 m³ în porțiunile de pe versantul Văii Anieșului².

Prin aceste vânzări Direcția silvică a realizat un venit brut de circa 3-4.000.000 lei.

Una din cele mai urgente probleme impuse Direcțiunii silvice a fost împădurirea porțiunilor distruse de trupele puterii centrale și de locuitorii comunelor în timpul revoluției, prin delict silvice și prin pășunatul abuziv. Direcțiunea silvică neavând puieți și semințe selecționate, a recoltat în regie proprie semințe de salcâm, pe care le-a uscat în mod primitiv, putând astfel înființa pepiniere silvice în vederea împăduririi.

După ce am expus situația direcției silvice și a pădurilor grănicerești după unire, să analizăm pe anul 1921 și 1922.

În acest buget se prevedeau:

La venituri..... lei
10.675.260

La cheltuieli..... lei
7.506.616

Excedent..... lei
3.168.644

Sumele prevăzute la capitolul veniturilor:

A. Din pădurile administrate cumulativ:

¹ Date scoase din Monografia pădurilor comunale din fostul district grăniceresc, Năsăud, 1921, p. 31.

² *Ibidem.*

Venituri realizate sub titlul de despăgubiri din delictе silvice.....	lei
25.000	
Venituri din vânzarea lemnelor de foc.....	lei
300.000	
Venituri din vânzarea produselor forestiere, în baza contractelor.....	<u>lei</u>
<u>9.175.860</u>	
	Report .....
9.500.860	lei
	Transport .....
9.500.860	lei
Venituri din vânzarea produselor secundare.....	lei
40.000	
Venituri din exploatarea căii ferate Ilva Leșu.....	lei
80.000	
Diferite alte venituri.....	lei
54.400	
B. Din pădurile destinate populației:	
Venituri din vânzarea lemnelor de lucru și construcții.....	<u>lei</u>
<u>1.000.000</u>	
	Total venituri.....
<u>10.675.260</u>	<u>lei</u>
Cheltuieli	
Salariile funcționarilor, etc.....	lei
1.440.426	
Cheltuieli de exploatare în regie.....	lei
784.900	
Cheltuieli pentru studii, căi ferate forestiere, pentru întocmirea și folosirea amenajamentelor, pentru studiul curenților, etc.....	lei
777.100	
Cheltuieli pentru plantațiuni.....	lei
242.000	
Cheltuieli pentru construcții și întreținerea clădirilor.....	lei
541.000	
Cheltuieli de administrație, etc.....	lei
328.200	
Îndemnizațiile funcționarilor, cheltuieli de deplasare, etc.....	lei
311.000	
Cheltuieli pentru patronat și ajutoare pentru binefaceri.....	lei
246.990	
Datorii.....	lei
1.625.000	
Plata veniturilor de la pădurile destinate populației.....	lei
1.000.000	
Tangenta comunelor.....	lei
210.000	
EXPLOATAREA PĂDURILOR GRĂNICEREȘTI DIN BISTRIȚA-NĂSĂUD	
Excelent bugetar.....	<u>lei</u>
<u>3.168.644</u>	

Total..... lei

10.675.260

Din acest buget vedem că Direcția silvică avea o datorie în sumă de lei 1.625.000, iar pentru cele 44 comune proprietare se prevăzuse ca dividend numai suma de lei 210.000. suma de lei 210.000 nu se distribuie comunelor proprietare în părți egale, ci în proporția cheii de participare pe care am arătat-o în altă parte; presupunând totuși că împărțirea între comunele proprietare s-ar face în părți egale, pentru fiecare comună revine în medie numai 4.772 lei, adică o sumă minimală.

În anii următori, situația financiară a Direcției silvice se înrăutățește, ajungând să nu-și poată realiza prevederile bugetare, atât la venituri, cât și la cheltuieli. Dacă mai amintim că nu-și putea plăti nici personalul, se evidențiază situația precară în care erau Direcția silvică și comunele proprietare cu averi atât de importante.

Se arată cauzele:

După războiul mondial, piața lemnului a fost destul de activă, în urma cererii mari de material lemnos pentru refacerea pagubelor de război și a altor necesități din domeniul privat și public. Deci reducerea veniturilor nu se putea atribui unei conjuncturi defavorabile, ci mai mult unei cauze specifice în granița de la Năsăud.

După cum am arătat în altă parte, după încheierea războiului, multe contracte pe care le avea Direcția silvică expiraseră între timp, iar altele nu mai corespundeau timpului și împrejurărilor economice.

Parte din aceste contracte au fost reziliate, iar altele prelungite pentru doi, trei ani, stipulându-se noi condițiuni adecvate timpului. Schimbarea situației politice a avut repercusiuni de ordin psihologic asupra gospodăriei forestiere. Vechii cumpărători sperând într-o revenire în privința situației politice, iar multe firme având sediul chiar la Budapesta, au manifestat o atitudine ostilă instituțiilor grănicerești sub regimul românesc.

Aceste firme și cumpărătorii, care au exploatat în trecut produsele forestiere din pădurile grănicerești, s-au cartelat și au oferit prețuri derizorii, dorind să speculeze comunele proprietare.

Direcția silvică și comunele proprietare, în urma acestei cartelări a cumpărătorilor, au ajuns la discreția unor elemente dornice numai de câștig în dauna proprietarilor.

Toate licitațiile ținute de Direcția silvică (într-un an s-au ținut de la 6-7 licitații pentru aceleași parchete) n-au dat nici un rezultat. Acestea sunt cauzele care au contribuit la situația precară a gospodăriei forestiere din granița năsăudeană și conducătorii și-au dat seama că trebuie luate grabnice măsuri pentru îndreptarea situației.

Războiul mondial a schimbat ideologia din granița de la Năsăud. Atât conducătorii, cât și poporul și-au dat seamă, că averile românești trebuie să servească scopuri naționale, de progres economic și cultural și nu pentru îmbogățirea firmelor străine.

Expirând contractele și cumpărătorii cartelându-se, exploatarea forestiere au stagnat. Funcționarea fabricilor de cherestea încetând, întreg utilajul industrial și fabricile trebuiau păzite. Prin aceasta se măreau cheltuielile odată cu secarea veniturilor.

Situația financiară defavorabilă a determinat pe conducătorii din granița de la Năsăud, să se ocupe, începând chiar cu anul 1921, cu găsirea unei forme potrivite de exploatare. Atât Direcția silvică, cât și unele personalități localnice, aveau convingerea că cea mai potrivită și singura formă de exploatare a pădurilor grănicerești, ar fi o regie proprie, asigurându-se prin aceasta maximum de rentabilitate și venit, comunelor proprietare. Ideea era foarte bună, însă în

OCTAVIAN LUNGU

calea realizării se puneau multe piedici. Direcția silvică, ca instituție de Stat, era legată de formele grele ale contabilității publice.

Legea comercializării întreprinderilor economice ale Statului s-a votat abia în 6 aprilie 1924. Deci încercările grănicerilor pentru constituirea unei societăți în vederea exploatării pădurilor în regie proprie prezintă un real interes.

Trebuie să menționăm că s-au format de la început două curente în privința exploatărilor. Unii preconizau exploatarea pădurilor grănicerești în regie proprie după cum am spus, iar alții priveau această chestiune cu un oarecare scepticism justificat de lipsa unei experiențe în domeniul comercial forestier și, de asemenea, de teama de a nu angaja comunele proprietare, prin exploatări în regie, la riscuri mari, periclitând averile grănicerești.

Cu tot curentul ostil manifestat de câțiva intelectuali de graniță, s-a pășit pe calea realizărilor în vederea constituirii unei societăți de comercializare în regie proprie.

Problema cea mai grea era determinată de procurarea capitalului social. S-au făcut mai multe proiecte trimițându-se spre studiere tuturor comunelor grănicerești și intelectualilor în vederea formării unei păreri colective și găsirii unor soluții potrivite. Forma cea mai potrivită a fost găsită tot în constituirea unei societăți în regie proprie. Se proiectase înființarea unei societăți cu sediul în Bistrița, cu denumirea de „Descendenții Grănicerilor”, având de scop exploatarea și comercializarea tuturor parchetelor anual scadente, din pădurile grănicerești. Capitalul social era prevăzut la suma de lei 50.000.000 reprezentat în 50.000 acțiuni nominative. Cele 44 comune urmau să aducă ca aport social în natură, pădurea din ocolul silvic Ilva, în valoare de 30.000.000 lei, iar restul capitalului de 20.000 acțiuni, să se procure prin subscripție publică.

În principiu, se admitea colaborarea capitalului străin, pentru a interesa și persoane cu experiență în mersul întreprinderii.

O altă soluție de exploatare preconiza înființarea unei cooperative a tuturor comunelor grănicerești, sub denumirea „Uniunea grănicerilor năsăudeni”. Capitalul social al acestei întreprinderi, sub formă cooperatistă, era prevăzut la suma de lei 65.000.000, putându-se majora până la lei 200.000.000. comunele proprietare participând cu lei 3.000.000 capital reprezentat prin aportul în natură constând din pădurea din Ilva, în suprafață de 926,96 jugăre cadastrale, restul capitalului urma să se completeze prin aportul în numerar al particularilor din graniță.

După cum vedem, întreaga chestiune se rezumă la problema procurării capitalului necesar unei exploatări în regie și la crearea unei organizații capabilă să asigure comunelor maximum de câștig, fără ca ele să fie angajate prin aceste exploatări, la riscuri comerciale.

Între timp, s-a aplicat și legea pentru comercializarea și controlul întreprinderilor economice ale Statului, urmărindu-se un scop social și anume valorizarea rentabilă a bunurilor economice aparținând Statului.

Această lege a fost foarte bine venită pentru gospodăria averilor grănicerești și în cadrul ei s-a putut înființa Societatea *Regna*, pentru exploatarea pădurilor grănicerești.

(va urma)

MONOGRAFIA

SOCIETĂȚII DE ÎMPRUMUT ȘI PĂSTRARE

„AURORA“

DIN NĂSĂUD

(1873—1923)

DIN ÎNSĂRCINAREA DIRECȚIUNII COMPUSĂ DE

N. DRĂGANU

ÎMPRIMERIA DR. SEBASTIAN BORNEMISA
CLUJ, PIAȚA CUZA VODĂ 16

1 9 2 4

2407

II. Fondurile „Aurorei”

Fondurile de rezervă sunt barometrul după care se judecă valoarea, creditul și puterea de viață a unei societăți. Un efect, fie acea parte fundamentală sau acție, are valoare numai când societatea e bine întemeiată și e ferită de primejdii și riscuri prin rezerve bugetare. La orice întreprindere sunt câștiguri și pierderi. Uneori acestea din urmă pot să vină din împrejurări neprevăzute, oricât de cu băgare de seamă ar fi conducerea, căci elementele (focul, apa, etc.) prăbușeau adesea creațiunile omenești. E chestiune de prevedere deci „să strângem bani albi pentru zile negre”. Conducerea „Aurorei” s-a înghițit de la început să asigure societatea pentru orice eventualitate. Ea a creat în cursul vremilor mai multe fonduri de rezervă, unele cu menirea fixată după nevoie, dar având în vedere anumite norme de întrebuințare generale:

1. Pentru a suporta în rândul întâi pierderile care s-ar ivi, dar a se atinge de fondul de rezervă ordinar.

2. Pentru stabilizarea dividendei, care altfel ar fi supusă fluctuațiilor împrejurărilor din an în an.

3. Pentru crearea unui fond de pensie când societatea va ajunge în poziția de a împlini posturile de funcționari cu persoane angajate definitiv. Aceasta pentru a nu fi nevoie să se rețină o parte mai mare a venitului acționar decât cea obișnuită când ar trebui să se întemeieze acest fond.

4. Pentru a întări mijloacele și averea și în acest chip creditele societății.

5. Pentru a preveni eventualele modificări în legea comercială care ar putea să atingă institutul în două direcțiuni: să fie nevoie societatea a-și investi o sumă proporțională din avere în efecte de stat cu procente puține și să nu poată primi depuneri spre fructificare decât în proporțiune cu capitalul fundamental și cu fondurile de rezervă care garantează averea străină.

6. Pentru ca societatea să fie pregătită în concurența institutelor care din zi în zi tot mai pronunțată și care tindea spre „scoborârea censului”.

Având în vedere aceste principii s-au creat în cursul timpurilor următoarelor fonduri.

1. Fondul de rezervă ordinar

Acest fond s-a întemeiat în baza adunării generale de la 15 ianuarie 1875, când s-au votat pe seama lui 5% în loc de 1% cât prevedeau statutele. De la 16 ianuarie 1876 s-a revenit la procentul stabilit prin statute. Mai târziu dotațiunile atribuite acestui fond au variat. Ele au fost stabilite an de an de adunarea generală, în 1902 s-a hotărât să se urce fondul până la suma de 100.000 cor. Împrejurările schimbate mai târziu au cerut o urcare și mai mare. Astfel, prin dotațiunile anuale, prin trecerea la 30 decembrie 1922 a 50.000 lei din „fondul pentru eventualele pierderi” înființat de adunarea generală din 30 decembrie 1920, care nu

mai era necesar, apoi prin interese cu sfârșitul anului 1923 el a ajuns la suma de 500.000 lei, deci egal cu capitalul societar.

N. DRĂGANU

2. Fondul de rezervă special I

Acest fond s-a întemeiat în anul 1891. Atunci subdirectorul Dr. Paul Tanco, cu ocazia stabilirii bilanțului, a prezentat propunerea să se plătească o sumă oarecare ca chirie în contul capitalului investit în casa proprie a institutului, cum fac și alte societăți, iar suma adunată să constituie un fond din care să se clădească mai târziu un edificiu corespunzător, „care să arate generațiunilor viitoare, ce pot face puterile unite și întrupate într-un suflet, cum s-au întrupat cei ce au fondat și condus până atunci societatea”. Era nevoie să se aibă în vedere și întreținerea celorlalte edificii în a căror stăpânire intrase „Aurora”. La început s-a socotit ca chirie 200 fl., mai târziu 240 fl., apoi 300 fl., iar din anul 1902, în baza hotărârii de data 7 aprilie 1902, câte 800 cor.

În anul 1894 acest fond avea 465 fl. 05 cr. sau 930 cor. 10 fil.

La 1899 consiliul s-a ocupat cu chestiunea moșiilor cumpărate pe calea licitațiunii. El a hotărât ca, în conformitate cu tendințele umanitare urmărite de societate, aceasta să nu facă speculă cu moșiile cumpărate, ci ele să fie restituite proprietarilor de mai înainte sau moștenitorilor lor, care însă vor fi obligați a plăti o taxă de vânzare-cumpărare de 10%, socotită după împrumutul ce au avut, în beneficiul fondului de rezervă special prim, cu menirea ca din acest fond să se acopere pagubele pe care societatea ar putea să le aibă din astfel de tranzacțiuni.

Adăugându-se acest al doilea izvor de venit, precum și tangentele anuale din venitul societății, fondul s-a urcat considerabil, iar la finea anului 1923 a ajuns la suma de 100.000 lei.

3. Fondul de rezervă special II sau fondul de pensiune

Cu sfârșitul anului 1893 directorul de pe-atunci Octaviu Barițiu îmbolnăvindându-se, a renunțat la postul său, iar adunarea generală din 25 martie 1894 l-a ales de urmaș pe Dr. Paul Tanco. Noul director ocupându-și postul, în cea dintâi ședință a consiliului ținută la 8 aprilie 1894 a declarat în procesul verbal că, ce privește retribuțiunile sale, el se mulțumește cu leafa avută de antecesorii săi în sumă de 400 fl. pe an și renunță la beneficiile care i-ar reveni pentru lucrările scrise după tariful existent. Aceste taxe însă se vor depune într-un fond numit „fondul de rezervă special II”, care va servi la acoperirea pierderilor îndurate de societate prin oarecare întâmplări și cu timpul, dacă se va ivi trebuința, va fi transformat în fond de pensiuni.

Taxele se vor încasa de casieria societății, despre ele se va purta socoteală deosebită, care va fi controlată de consiliul administrativ și de comisiunea cenzurătoare.

De altă parte consiliul va fi obligat să aplice o persoană ca ajutor pentru lucrările scrise în cancelaria societății.

Ca motiv al acestei propuneri directorul a arătat că este și împrejurarea că îi este departe gândul de a pași pe urmele unuia din înaintașii săi ca, intentând procese și vexând clientela societății, să tragă folos pentru sine și să-și facă pe această cale avere.

Consiliul a primit propunerea directorului și astfel a pus temelia fondului de rezervă special II.

Venitele intrate în acest fond erau:

1. taxele de scris pentru intabulări după tariful stabilit de consiliu;
2. taxele de scris pentru extabulări stabilite de director: 1 cor. pentru sume până la 200 cor., și 2 cor. pentru sume mai mari de 200 cor.;
3. taxele pentru lucrările scrise în legătură cu procesele după tariful stabilit de consiliu;
4. taxele de scris pentru contracte;
5. taxele de scris pentru cesiuni;

MONOGRAFIA SOCIETĂȚII DE ÎMPRUMUT ȘI PĂSTRARE „AURORA”

6. taxele de provocări.

Din aceste venituri fondul a crescut mereu în cursul timpului și, cum se vede din bilanț, cu sfârșitul anului 1914 făcea 30.635 cor. 57 fil.

La început a fost aplicat numai un cancelist, mai târziu doi, amândoi plătiți din acest fond, care în acest chip a contribuit la susținerea a două familii și a copiilor lor.

În intențiunea consiliului a fost, cum am arătat, ca fondul acesta, după ce va fi fost crescut cu timpul, să fie prefăcut în fond de pensuni în cazul că la institut se vor angaja persoane cu pregătire specială și în mod definitiv.

Acest caz a urmat în legătură cu angajarea unui casier pentru Societate.

Timp îndelungat a fost casier al Societății Iosif Mihăilaș, care, ajungând invalid pe urma unei boale de ochi, a fost nevoit să se retragă. După el a fost angajat în mod provizoriu Iacob Majorean. Acesta, fiind absolvent de teologie, după 4 1/2 ani a trecut în slujba diecezei. La începutul anului 1914 a intrat în serviciu Leon Bancu, absolvent al Academiei comerciale. După un an de serviciu provizoriu a fost angajat definitiv. Cu acest prilej consiliul administrativ al Societății, în ședința ținută în 31 martie 1915 pentru a stabili bilanțul pe 1914, a hotărât să prezinte adunării generale convocate pe ziua de 8 mai 1915 următoarea propunere:

Adunarea generală hotărăște ca fondul numit „fondul de rezervă special II” să fie numit „fond de pensune” cu menirea de a suporta pensiunile funcționarilor aplicați în mod definitiv.

Propunerea a fost primită la p. 9 al procesului verbal. În 30 decembrie 1922 se trecu la acest fond suma de 50.000 lei din „fondul pentru eventuale pierderi”, care în acest chip se desființa chiar la doi ani după întemeiere. Cu sfârșitul anului 1923 fondul de pensuni a ajuns la suma de 250.000 lei.

4. Fondul jubiliar de binefacere

În anul 1898 împlinindu-se 25 de ani de la înființarea Societății la propunerea consiliului administrativ adunarea generală ținută în 26 martie 1899 a decis să întemeieze un fond de binefacere:

1. Fondul acesta va purta numele de „Fondul jubiliar al Aurorei pentru binefacere”.
2. El se va argumenta până la suma de 1.000 fl.
3. Dotațiunea anuală care se va vărsa în acest fond va fi de cel puțin 500 fl.
4. Fondul se administrează de Societate ca depunere spre fructificare cu 5% interese.
5. Adunarea își rezervă dreptul de a regula menirea acestui fond îndată ce va cere trebuința.

În adunarea generală de la 26 martie 1911 directorul referează că fondul jubiliar al „Aurorei” a ajuns complet prin dotațiunea de 600 cor. 66 fil. a anului 1910, rămânând astfel să se ia dispoziții în privința menirii lui. Adunarea generală din 1911 hotărâ să autorizeze

consiliul să prezinte adunării generale din 1912 un proiect concret asupra destinațiunii acestui fond „cu luare aminte la exigențele timpului și ale ținutului nostru”. În adunarea generală din 1912 însă s-a revenit hotărându-se ca menirea acestui fond să se fixeze numai cu prilejul serbării jubiliare de 50 de ani de la fundarea Societății, când el se va urca la suma de 50.000. Administrându-se cu grijă însă la sfârșitul anului 1923 fondul de binefacere s-a urcat la suma de 62.000 lei.

5. Fondul pentru întreținerea imobilelor

Înmulțindu-se de o parte imobilele Societății, de altă parte unele din ele deteriorându-se prin învechire ori prin alte împrejurări, adunarea generală ținută în 26 martie 1911 a hotărât să

N. DRĂGANU

întemeieze un fond pentru întreținerea imobilelor, menind pentru acesta deocamdată suma de 500 cor. În anul următor dotațiunea anuală s-a urcat la 1.000 cor. Până la sfârșitul anului 1923 acest fond a ajuns la suma de 13.000 lei.

Afară de fondurile descrise mai sus, institutul a mai avut și a mai administrat și alte fonduri, nu însă în conturi de bilanț separate, ci între conturile diverse sau ca depuneri. Așa a fost d. p. „Fondul celor binemeritați pentru Aurora”.

Murind Dr. Ioan Mălăiu, consiliul i-a eternizat memoria în procesul verbal din ședința ținută în 20 septembrie 1903. cu acest prilej a hotărât ca:

1. În loc de cunună să se voteze suma de 200 coroane, care să se destineze ca început pentru crearea unui fond și înființarea unei Reuniuni agronomice române pe Valea Someșului, în Năsăud, sub protecția societății de împrumut și păstrare „Aurora”, care o va administra și păstra în socoteală separată.

2. Această procedură se va urma în viitor față de alți membri din consiliu, din comisiunea cenzurătoare, față de funcționari, fie în activitate, fie că au servit cândva la Societate.

3. Cu inițierea lucrărilor pentru înființarea acelei reuniuni și cu pregătirea statutelor se însărcinează o comisie compusă din trei membri.

În comisie au fost aleși Dr. Paul Tanco, Gavrilă Scridon și Grigore Pletosu. Mijloacele însă au fost prea puține pentru un plan așa de mare. Comisiunea n-a putut să se achite de însărcinare. „Fondul celor binemeritați pentru Aurora” totuși a rămas și mai departe. În 1911 ajunsese la suma de 1684 cor. 60 fil. Mai târziu a fost desființat trecându-se la celelalte fonduri cu menire similară.

6. Fondul pentru amortizarea creanțelor dubioase

În 22 februarie 1924, avându-se în vedere că valoarea unor creanțe ale Societății a scăzut ori s-a pierdut chiar cu totul pe urma războiului, s-a creat un fond cu menirea ca ele să se amortizeze cu timpul, votându-se deocamdată suma de lei 100.000 (pp. 46-51).

(va urma)

1876-1926

Din trecutul activității cultural-naționale de o jumătate de veac a Asociației învățătorilor „Mariana”, conferință ținută în Bistrița, la 26 octombrie 1927, cu ocazia serbării jubileului de 50 de ani al acestei Asociații

de Macedon Linul, profesor¹

Onorată Asistență,
Doamnelor și Domnilor,

Sărbătorim astăzi un eveniment cultural-național de cea mai mare importanță, nu numai în viața acestui ținut, ci în viața culturală-națională a neamului nostru întreg: jubileul de 50 de ani al Asociației „Mariana” a învățătorimii române din acest județ.

Sărbătoarea de astăzi este închinată astfel nu numai acestei Asociații și nu numai învățătorimii române, organizată sub steagul ei strălucit, ci este sărbătoarea școalei și a dascălimii române de pretutindeni.

Puține instituții culturale din țara noastră și în special din Ardealul dezrobit se pot mândri cu un asemenea trecut ca al Asociației „Mariana”.

50 de ani e o viață de om, 50 de ani în viața acestei Asociații învățătoarești înseamnă foarte mult: înseamnă 50 de ani de zbućium și frământări nesfârșite pentru realizarea idealului național, înseamnă 50 de ani de muncă și activitate rodnică pentru luminarea și deșteptarea neamului nostru, 50 de ani de luptă continuă pentru conservarea legii, limbii și moșiei strămoșești.

Doamnelor și Domnilor,

---

¹*Buletin Școlar*, Bistrița, Anul II, 1927, nr. 21-22 (10 noiembrie), pp. 118-124.

La anul 1876 în orașelul Năsăud, scump grănicerilor noștri și scump neamului nostru întreg, o mână de oameni idealiști, adevărați apostoli ai deșteptării și luminării neamului, au pus bazele acestei Asociații, sub numirea de „Reuniunea învățătoarească greco-catolică Mariana”.

Acolo deci, la Năsăud, unde s-a înființat Reuniunea „Mariana”, acum 50 de ani, ar fi trebuit să aibă loc adunarea generală jubiliară de astăzi; însă acolo, în urma catastrofei din săptămâna patimilor a acestui an, care a prefăcut mare parte a Năsăudului în ruine și cenușă, nu mai poate fi curând sărbătoare și senin în sufletele locuitorilor acestui orașel, atât de greu încercat în timpul din urmă de atâtea nenorociri.

Primele încercări și sfătuiri pentru înființarea Reuniunii „Mariana” datează încă din anul 1863, anul înființării liceului din Năsăud.

Sunt interesante datele, ce le extragem din „Istoria Școalelor Năsăudene” de V. Șotropa și Dr. Nic. Drăganu, precum și din arhiva Reuniunii referitoare la înființarea acestei Asociații

MACEDON LINUL

învățătorești.

După desființarea graniței militare la anul 1851 și după trecerea școalelor noastre elementare la confesiuni în anul 1858, se simți lipsa de a întruni pe învățători în conferințe, în care să se trateze chestiuni pedagogice, conform cerințelor moderne.

Astfel bărbații conducători ai districtului Năsăud, în frunte cu vicarul Grigore Moisil, convocară la anul 1863 pe învățători la o conferință pedagogică în Năsăud, la care alergeră cu drag învățătorii din toate comunele foste grănicerești, însoțiți și de alți mulți cărturari și sprijinitori ai cauzelor școlare.

Cinci zile de-a rândul, de la 19-23 octombrie 1863 ținură dezbaterile interesante despre diferite chestiuni școlare și în fine toți de depărtară din Năsăud cu dorul de a se instrui iarăși în scopul de a continua cu întrunirile învățătoarești.

Aceste întruniri însă, din motive necunoscute, au încetat.

La anul 1868 – cinci ani după ultima întrunire, - a început a se face mișcare din nou în scopul de a continua cu întrunirile învățătoarești, se scriseră în foi mai multe articole, privitor la această cauză, și în 27-28 septembrie 1869 se și ținu conferința mult așteptată, în care între altele se hotărî compunerea statutelor pentru înființarea unei reuniuni învățătoarești.

În fine, la anul 1872 învățătorii din Vicariatul Rodnei, precum și din protopopiatele Bistriței și a Budacului român se întruniră la 17 decembrie într-o mare conferință, sub prezidiul înv. Ioan Ionașc, în care hotărâră definitiv înființarea reuniunii, alegând un comitet provizoriu, constatat, din profesorul Maxim Pop ca prezident și învățătorii Iacob Pop și Izidor Titieni ca notari, care fură încredințați cu redactarea statutelor.

După multe consultări și dezbateri, Statutele au fost redactate și la anul 1874 fură înaintate guvernului spre aprobare.

Reuniunea, conform statutelor, avea să poartă numirea: Reuniunea învățătoarească greco-catolică „Mariana”, în amintirea celui mai vrednic bărbat de școală din ținutul nostru, al directorului și vicarului Ioan Marian, născut la anul 1797 în comuna Zagra.

Au trebuit să treacă încă doi ani de stăruințe și intervenții pe la locurile competente, pentru ca guvernul ungar, care nu vedea cu ochi buni realizarea acestei idei, să se îndure în sfârșit și la 15 februarie 1876 să aprobe, cu modificări esențiale, statutele Reuniunii. Astfel Reuniunea luă ființă la anul 1876.

Țin să accentuez la acest loc rolul important ce l-au avut la înființarea și consolidarea acestei Asociații, cu deosebire în primele decenii ale existenței sale, profesorii de la liceul din Năsăud, precum și preoțimea din district.

Dovadă că cel dintâi președinte al acestei Asociații a fost cunoscutul profesor de la Năsăud, Maxim Pop, fiu al Sângeorzului român, iar inițiatorul și sufletul întregii mișcări pentru realizarea idealului învățătorimii din acele vremuri de a avea o Asociație a lor, a fost neuitatul vicar Grigore Moisil născut la anul 1814 în comuna Rodna Nouă, unul dintre cei mai harnici și mai însuflețiți luptători pentru drepturile poporului român.

Iar încât privește caracterul confesional „greco-catolic” al acestei reuniuni, după cum apare din însăși numirea ei, arată în mod evident situația școalelor noastre din acele vremuri, când aceste școli, în întreg Ardealul românesc, fără deosebire de categorie, aveau caracterul confesional și erau puse sub scutul și ocrotirea celor două biserici naționale românești.

Școala confesională crescută și ocrotită sub umbra crucii a dat neamului acei luptători anonimi ai satelor noastre, preoții și învățătorii, care au știut să dezvolte în mijlocul poporului nostru, pe lângă o activitate culturală, religioasă și morală și o intensă activitate națională.

Biserica și școala au avut în toate timpurile cel mai mare rol la dezvoltarea și

1876-1926

conservarea neamului nostru, căci fără luminarea maselor și fără întărirea credinței în Dumnezeu nu-mi pot închipui înălțare, progres și viitor strălucit la nici un popor.

Noi, cei bătrâni care am crescut în spiritul școlii confesionale în vremuri de grele încercări pentru existența noastră națională, ne dăm bine seama, că cele două biserici naționale, surori, care ne-au păstrat în decursul veacurilor legea, limba și credința, au salvat și școlile românești de la pierire sigură în lupta cu toate guvernele ungurești care urmăreau statificarea școalelor noastre confesionale și contopirea tuturor națiunilor din fosta Ungarie în „rassa alcătuitoare de stat”...

Așa a fost și cu Reuniunea „Mariana”. Abia înființată și a trebuit să îndure lovituri amare din partea guvernului ungar care nu vedea cu ochi buni avântul puternic ce luase această instituție, nici rezultatele binefăcătoare ale activității ei în mijlocul poporului și căuta prilej pentru nimicirea ei.

Astfel, în ziua de 26 octombrie 1889, abia 15 ani de la înființarea ei, sub pretextul că această reuniune, în acțiunile sale, nu se ține strict de dispozițiile statutare, - activitatea reuniunii, din ordinul vicecomitetului comitatens, a fost suspendată, iar arhiva, casa și actele Reuniunii au fost transportate de la Năsăud la Bistrița.

Câtă supărare și câtă decepție a trebuit să îndure învățătorimea în urma acestor măsuri arbitrare, o dovedesc îndeajuns actele din arhiva Reuniunii.

Învățătorii de la conducerea Reuniunii, în frunte cu dir. Ioan Jarda, vicepreședinte, ajunși în situații foarte strâmtorate, au cerut concursul profesorilor de la liceul din Năsăud, membri ai comitetului și anume: dr. Pavel Tanco, Dr. Constantin Moisil, Grigore Pletosu și Dr. Artemiu P. Alexi și împreună cu aceștia au intervenit în mai multe rânduri, prin deputați, la autoritățile județene competente, pentru a exopera reactivarea Reuniunii.

Și au trebuit să treacă 2 ani de intervenții, de umiliri și stăruințe repetate pentru ca reactivarea Reuniunii să fie aprobată de către Ministerul din Budapesta la anul 1891 după ce s-au făcut modificări esențiale în statutele acestei reuniuni.

Cu aceste statute modificate și impuse de organele de control ung. a fost condusă această reuniune până la eruperea războiului mondial.

Doamnelor și Domnilor,

Dacă aruncăm o privire cât de scurtă asupra activității de o jumătate de veac a Reuniunii înv. „Mariana”, remarcăm tot mai mult, cu o deosebită mândrie sufletească, opera mare, nepieritoare, săvârșită de înaintașii noștri, dascăli ai neamului pentru dezvoltarea culturală și a conștiinței naționale la poporul românesc din acest ținut.

Istoricul imparțial, care va scrie cândva istoria culturală-națională a acestui colț de țară, va scrie pe pagini de cinste numele Reuniunii înv. „Mariana” care, - putem afirma cu toată convingerea – a avut, după liceul și fondurile grănicerești din Năsăud, cel mai esențial rol în dezvoltarea culturală și asupra sufletului poporului românesc din acest ținut.

Cine altul mai mult decât învățătorul român de la sate a știut să se apropie mai bine de sufletul țaranului român, în cine să fi avut acest țăran asuprit mai multă atragere, mai multă încredere ca în dascălul român, luminătorul lui, crescătorul și îndrumătorul copiilor lui.

Cine altul mai bine decât învățătorul român a știut să sufere alături de țăranul nostru toate nedreptățile, toate asupririle străine, să-i inspire acestuia încredere și să-l facă să creadă tot mai mult în triumful dreptății și în venirea unor vremuri mai bune pentru poporul român, împilat, nedreptățit și batjocorit în țara lui.

MACEDON LINUL

Astfel am cunoscut în trecut învățătorimea română din acest ținut și astfel s-a manifestat în mijlocul poporului nostru Asociația „Mariana” a acestei învățătorimi.

Acestei învățătorimi îi revine și în viitor marele rol de a contribui cu toate puterile sale la consolidarea țării și la unitatea sufletească a neamului nostru.

Nu cunosc sat, oricât de retras între munții acestui județ, în care această Asociație învățătoarească să nu fi străbătut cu adunările sale, cu conferințele și lucrările sale pline de învățăminte și îndemnuri bune, din care transpira cea mai curată și mai sfântă dragoste de neam.

Adunările Asociației noastre la sate erau cele mai strălucite ocazii de sărbătoare pentru poporul nostru, dovada cea mai vie a încrederii și respectului desăvârșit ce acest popor harnic, cinstit și muncitor îl avea în conducătorii și luminătorii satelor noastre, în învățătorii săi.

În fiecare an se ținea câte o adunare generală în comunele mai mari, iar în comunele mai mici se țineau adunările filiale, organizate după văi, de cel 4 filiale ale Asociației: filiala Năsăudului, a Sângeorzului, a Bistriței și a Budacului român.

În aceste adunări învățătoarești se țineau conferințe instructive pentru membrii Reuniunii și pentru țărani, se tratau chestiuni în strânsă legătură cu viața școlară din ținutul nostru și cu nevoile țăranului român, se discutau chestiuni școlare din sfera educației și instruirii, se țineau lecțiuni practice-model, toate menite să deștepte interesul poporului nostru pentru cauza mare a învățământului popular.

Toate aceste adunări învățătoarești se sfârșeau cu frumoase serbări școlare, la care asista întreg poporul nostru ca cele mai mărețe și înălțătoare serbări naționale.

Și pentru ca să ne facem o mică idee de marea operă culturală-națională săvârșită de această Asociație, amintim că în cursul celor 50 de ani ai existenței sale, a organizat în satele noastre sute de adunări publice, în care s-a ținut sute de conferințe și s-au tratat sute de lecțiuni practice model.

Toate aceste conferințe și adunări erau urmate de serbări și șezători culturale în care se executau frumoase programe artistice, potrivite pentru deșteptarea și ridicarea nivelului intelectual al maselor populare.

Numărul membrilor învățători români la anul 1901, la serbarea jubileului de 25 de ani al acestei Asociații era de 111 – iar astăzi, la serbarea jubileului de 50 de ani, numărul

învățătorilor români din județ, membri ai Asociației este de 234; mai mult decât numărul dublu al învățătorilor de la 1901.

Membrii Asociației „Mariana” până la anul 1924 când s-au redactat actualele statute, erau împărțiți în 4 categorii și anume:

1. *Membrii onorari*, cu merite nepieritoare pentru școala și cultura românească, în general.

2. *Membrii fondatori*, care plăteau o sumă mai însemnată pentru promovarea intereselor acestei Asociații.

3. *Membrii activi* erau învățătorii români din întreg județul, conducătorii de fapt ai Asociației „Mariana”, care aveau răspunderea morală față de progresul și viitorul ei.

4. *Membrii ajutători* erau cu deosebire țărani fruntași ai satelor noastre, care contribuiau cu sume benevole la veniturile acestei Asociații, cu ocazia întrunirilor învățătoresți, la sate.

Este interesant să amintim cu aceasta ocaziune, pentru posteritate, că între cei 10 *membri onorari* ai asociației noastre vedem înșirați pe cei mai iluștri bărbați ai națiunii române, de dincoace de Carpați, cu merite nepieritoare pe terenul învățământului și anume:

Timotei Cipariu, prepozit mitropolitan, dir. Liceului din Blaj, cunoscut în literatura română.

Dr. Victor Mihali de Apșa, Arhiepiscop și Mitropolit greco-catolic de Alba-Iulia și

1876-1926

Făgăraș.

Grigore Moisil, vicarul Năsăudului, vajnicul luptător al drepturilor grănicerilor năsăudeni.

Ioan Micu Moldovan, canonic de Blaj, om de mare valoare al timpului său.

George Munteanu, dir. școlii normale din Blaj.

Ioan Papiu, canonic-prepozit în Gherla.

Vasile Petri, profesor de școală normală, cunoscutul pedagog de la Năsăud.

Ioan Popescu, profesor de teologie din Sibiu, pedagog de renume.

Între *membrii fondatori* vedem pe toți intelectualii români ai acestui județ: preoți, profesori, avocați, medici, ingineri, notari com., etc., iar membrii activi ai Asociației erau toți învățătorii români din județ, conducătorii și luminătorii satelor noastre, lucrând în armonie perfectă pentru progresul și deșteptarea poporului românesc.

Și când constatăm aceste fapte, la activul Reuniunii „Mariana”, ne dăm bine seama ce capital moral, cultural, social și național reprezintă astăzi, după 50 de ani de muncă intensivă, conștiințioasă aceasta asociație a învățătorilor pentru ținutul și județul nostru, ca și pentru neamul nostru întreg.

Asociația noastră a editat și un Călindar pedagogic în anul 1885, asemenea a publicat Almanahul Reuniunii „Mariana” din acel an, iar în 1901, la serbarea jubileului de 25 de ani al acestei Asociații a tipărit un nou Almanah, sub numirea de Memorialul Reuniunii înv. gr.-cat. „Mariana”, ce cuprinde interesante date cronologice, referitoare la activitatea de un sfert de veac a acestei Asociații. Acest „Memorial” este o contribuție prețioasă la istoria școlilor românești din acest ținut.

Biroul și comitetul actual al Asociației noastre pregătește cu ocazia serbării acestui jubileu tipărirea unui „Memorial” în care să se vadă ca într-o oglindă curată întreg tributul de muncă și de jertfe ce l-a adus această harnică Asociație în cursul unei jumătăți de veac la altarul culturii naționale.

Acest „Memorial”, ce se va extinde cu deosebire asupra activității Asociației noastre de la 1901 până astăzi, va cuprinde toate datele și evenimentele importante din trecutul acestei Asociații, date referitoare la activitatea secțiilor și subsecțiilor ei, despre cercurile și șezătorile culturale, despre conferințele ținute și cu deosebire se va scoate în evidență situația școalelor noastre primare de astăzi și avântul ce a luat această Asociație după război, sub scutul și ocrotirea părintească a Statului român.

E interesantă și foarte constructivă în această privință o broșură apărută în anul 1922 despre „Starea învățământului primar din județul Bistrița-Năsăud la finea an. Școlar 1921-22”, de d-l revizor școlar Ioan Pavel.

E o lucrare bazată pe tablouri și date statistice comparative despre situația școalelor din acest județ, înainte și după războiul mondial, evidențiindu-se în mod clar progresul realizat în anii de după război, sub imperiul românesc.

Doamnelor și Domnilor,

Dacă răsfoim actele învechite, prăfuite de vremuri ale Asociației noastre, ne convingem tot mai mult de munca uriașă ce au săvârșit pentru dezvoltarea și înălțarea acestei Asociații cu deosebire 3 bărbați de mare valoare ai ținutului nostru, care întreaga lor viață au jertfit-o culturii neamului nostru și anume: vicarul Grigore Moisil, dir. Ioan Jarda și înv. Ignat Seni.

Figurile senine ale acestor apostoli ai culturii neamului ne apar înaintea ochilor noștri

MACEDON LINUL

mai luminoase și mai strălucitoare astăzi, la serbarea jubileului acestei Asociații, la a cărei înălțare au contribuit dâșii cu toată râvna și cu tot focul sacru al sufletului lor.

Activitatea lor depusă în serviciul acestei Asociații și în serviciul școalelor noastre primare, primejduite, va rămânea pururea onoarea vieții lor.

Prin scris, prin grai, în conferințe și discursuri la adunări publice, sufletul lor a vibrat, a palpitat, s-a zbatut fără odihnă în lupta pentru apărarea școalelor noastre, precum și pentru înălțarea culturală, morală a dăscălimii române.

Regretăm foarte mult că – trebuind să ținem seama de timpul fixat pentru această conferință, nu putem schița barem în parte, cu această ocaziune, munca și jertfele imense aduse de acești trei bărbați de mare valoare pe altarul culturii neamului nostru.

Vicarul Grigore Moisil, suflet nobil și superior, bărbatul providențial al ținutului nostru are marele merit de a fi contribuit, acum 50 de ani la înființarea, la punerea temeliiilor acestei Asociații, care era chemată să conducă în viitor, în mare parte, destinele acestei învățătorimi.

Când, în anul 1891, în urma unor întâmplări nefericite, neatârătoare de dâșul, s-a retras din postul de vicar precum și din postul de președinte al Asociației „Mariana”, adunarea generală a învățătorilor, ținută în Năsăud la 16 martie 1891, i-a trimis o adresă de recunoștință, care se termină cu următoarele rânduri: „Ne-ai fost un bun părinte și stăpân, Te rugăm ca în timpul până când bunul Dumnezeu îți va lungi firul vieții, să ne rămâi și mai departe același, conducându-ne prin părinteștile-Ți sfaturi pe calea binelui și a virtuților, ca și în trecut.

Urmează subscrierile tuturor membrilor Asociației.

Numele lui Grigore Moisil va fi pomenit de-a pururea cu cinste și venerațiune în Istoria fondurilor grănicerești și în Istoria școalelor năsăudene.

A murit la 4 octombrie 1891 în etate de 77 de ani, dat istoria va eterniza faptele acestui bărbat de bine, pe pagini de aur.

Ioan Jarda, fiu al comunei Sângeorzul român, cunoscutul director al școlii fundamentale grănicerești din Năsăud, sub a căruia conducere această școală ajunsese un adevărat model, a fost organizatorul și îndrumătorul înțelept în primul sfert de veac al existenței acestei Asociații, pe care a condus-o cu o destoinicie rară, caracteristice lui, mereu pe calea progresului și a înfloririi.

Dânsul, care a avut un rol de căpetenie nu numai în școală, ci în toate societățile și instituțiile culturale, financiare și administrative din Năsăud, a știut, în vremuri de grele încercări pentru această asociație, când activitatea acesteia a fost suspendată de organele ungurești de control, a știut, prin tactul și însuflețirea sa – după 2 ani de muncă, de intervenții și drumuri obositoare, - să delătorească cea mai grea lovitură ce se intenționa să se dea acestei Asociații: desființarea și nimicirea ei.

A murit ca un apostol în calea unei misiuni culturale, la etatea de 46 de ani, tocmai când familia, școala și neamul așteptau mai mult de la dânsul.

Rar pierderea unui om a stârnit regrete mai unanime și mai adânc simțite în sânul învățătorimii ca și pierderea fără veste a dir. Ioan Jarda, sfătuitorul și îndrumătorul acestei învățătorimi.

Înv. Ignat Seni, născut în comuna Rebrîșoara, a fost în cei din urmă 25 de ani ai existenței Asociației noastre sufletul și conducătorul ei bun și înțelept, iubit și venerat de întreaga învățătorime.

Ignat Seni ajuns în fruntea acestei Asociații prin muncă și zel neobosit a fost cunoscut de toți ca adevăratul părinte al învățătorimii, pe care a iubit-o din tot sufletul său, a ajutat-o din toate puterile sale și era gata la orice jertfe pentru salvarea intereselor ei.

Dânsul, ca și antecesorul său, dir. Ioan Jarda, a fost unul dintre membrii cei mai

1876-1926

marcanți ai tuturor societăților: culturale, economice și financiare din acest ținut, neobosit apostol la răspândirea luminii în satele noastre.

Consătean și coleg al său la aceeași școală timp de 23 de ani, îmi voi aminti pururea cu emoție de activitatea lui binefăcătoare în școală și cu deosebire de timpul cât a stat în fruntea acestei Asociații.

Dânsul a fost prietenul și conducătorul cald și drag, adânc înțelegător al nevoilor dascălimii, cu ale căreia interese și aspirațiuni s-a identificat în toată viața sa.

Peste 40 de ani, Ignat Seni, a profesat în sanctuarul culturii, de pe catedră, greaua profesiune de învățător și crescător cu o pasiune caldă ce înalță sufletele și produce admirație.

A murit în anul 1923 la etatea de 77 de ani.

Școala primară din Rebrîșoara poartă numele acestui om, distins dascăl al neamului.

Activitatea și meritele acestor trei bărbați de mare valoare se află publicate în cărți și broșuri, în legătură cu diferite evenimente culturale ale ținutului nostru.

Astfel: *Viața și activitatea vicarului Grigore Moisil* se află în „Istoria școlilor năsăudene” de Virgil Șotropa și Dr. Nicolae Drăganu, precum și în Memorialul Reuniunii „Mariana”, tipărit la anul 1901, *Biografia dir. Ioan Jarda* în broșura publicată de inv. Iuliu Pop și citită în adunarea generală din 1894 a acestei Asociații, iar *Viața și activitatea inv. Ignat Seni* se află în broșura publicată în anul 1925 de Macedon Linul, cu ocazia inaugurării școlii primare de stat „Ignat Seni” din Rebrîșoara.

Doamnelor și Domnilor,

Izbucnind în vara anului 1914 războiul mondial, acesta a avut o înrâurire dezastruoasă asupra școalelor noastre și asupra acestei Asociații, care era ca și o fortăreață puternică a românismului în calea maghiarizării.

Câți dintre membrii acestei Asociații, învățători – cu deosebire după intrarea României în război – n-au simțit ascuțișul sulitelor jandarmilor unguri la pieptul lor și câți învățători însuflețiți, dornici de a vedea cât mai curând realizat idealul național, n-au fost smulși din sânul familiei lor și deportați pe pusele ungurești pentru tăria și credința înnăscute în sufletul românului de a ține cu ardoare la legea, limba și moșia strămoșească.

Nicicând loviturile dușmanului de veacuri n-au căzut mai grele și mai dureroase asupra acestei Asociații, asupra școalelor noastre și învățătorimii ca pe vremea războiului mondial, care trebuia să decidă soarta și viitorul poporului român.

O lume întregă: a întunericii și tiraniei trebuia să se prăbușească pentru ca pe ruinele ei să se nască o altă lume nouă, a dreptății și echității, o lume în care soarele libertății să strălucească deopotrivă și pentru poporul român.

Era anul 1917, în care sorții războiului – la aparență – înclinau în favorul dușmanilor neamului nostru.

S-a decretat *zona culturală* în toate județele mărginașe cu Vechiul Regat, cu Țaramamă, deci și în acest județ care a fost multă vreme în nemărginită apropiere de teatrul războiului, s-a suspendat activitatea Reuniunii „Mariana” și orice contact al ei cu poporul, s-a decretat statificarea școalelor noastre și s-au organizat cursurile de maghiarizare de la Cluj pe seama învățătorimii române, pentru ca acolo să-și renege trecutul și originea lor și să-și plece capul sub călcâiul dușmanului lor.

Se începuse măsurarea noilor granițe ale Țării Ungurești și se făceau pregătiri pentru colonizarea acestor regiuni cu neamuri străine.

MACEDON LINUL

Erau cele mai grozave vremuri prin care au trecut vreodată neamul românesc.

Dar tocmai aceste planuri și zvârcoliri nedemne erau preludiul dezrobirii noastre apropiate.

Fiorii sfinți ai apropierii ceasului dezrobirii cuprindeau tot mai mult sufletele românești.

După strălucitele biruințe ale armatei române la Mărăști și Mărășești, dorobanțul român apare iarăși pe crestele Carpaților și mândrul nostru tricolor, așteptat de veacuri, se arată la orizont, strălucitor, în razele soarelui libertății poporului român.

Aceasta este cea mai strălucită, cea mai glorioasă epocă ce a trăit neamul românesc în tot decursul existenței sale de aproape 2000 de ani pe aceste plaiuri. Anul 1918 ne aduce astfel pe vecie unirea și întregirea neamului românesc.

Cu venirea stăpânirii românești pe aceste plaiuri, Asociația noastră a fost salvată pe vecie de nedreptăți și prigoniri ce stăteau mereu în calea progresului ei, mântuind de la pieire sigură și școala românească, care era silită să predea micilor elevi lecțiile într-o limbă străină de sufletul și aspirațiunile poporului român.

Asociația „Mariana” de astăzi cu secțiile și subsecțiile ei și cu cercurile ei culturale a luat un admirabil avânt în satele noastre fiind în contact nemijlocit cu țăranii.

Rolul acestor cercuri culturale sătești este: să organizeze în satele noastre, în Duminici și sărbători, șezători culturale, în care să se țină conferințe, urmate de un program artistic: recitări, lecturi alese din autorii români, cântece, coruri și jocuri naționale.

Țăranii noștri frecventează în mare număr și cu multă plăcere șezători culturale-artistice, în care se produc băieții și fetele lor.

Sunt comune în care cu ocaziunea unor asemenea șezători s-au jucat și mici piese teatrale de către flăcăii și fetele noastre. Cunoscoruri țărănești conduse de învățători harnici, care ar putea face cinste orișicărui neam.

Toate aceste manifestații de activitate culturală sunt menite să ridice nivelul moral, intelectual al satelor noastre și să se dezvolte în sufletele țăranilor respectul și încrederea față de instituțiile noastre culturale și față de conducătorii lor.

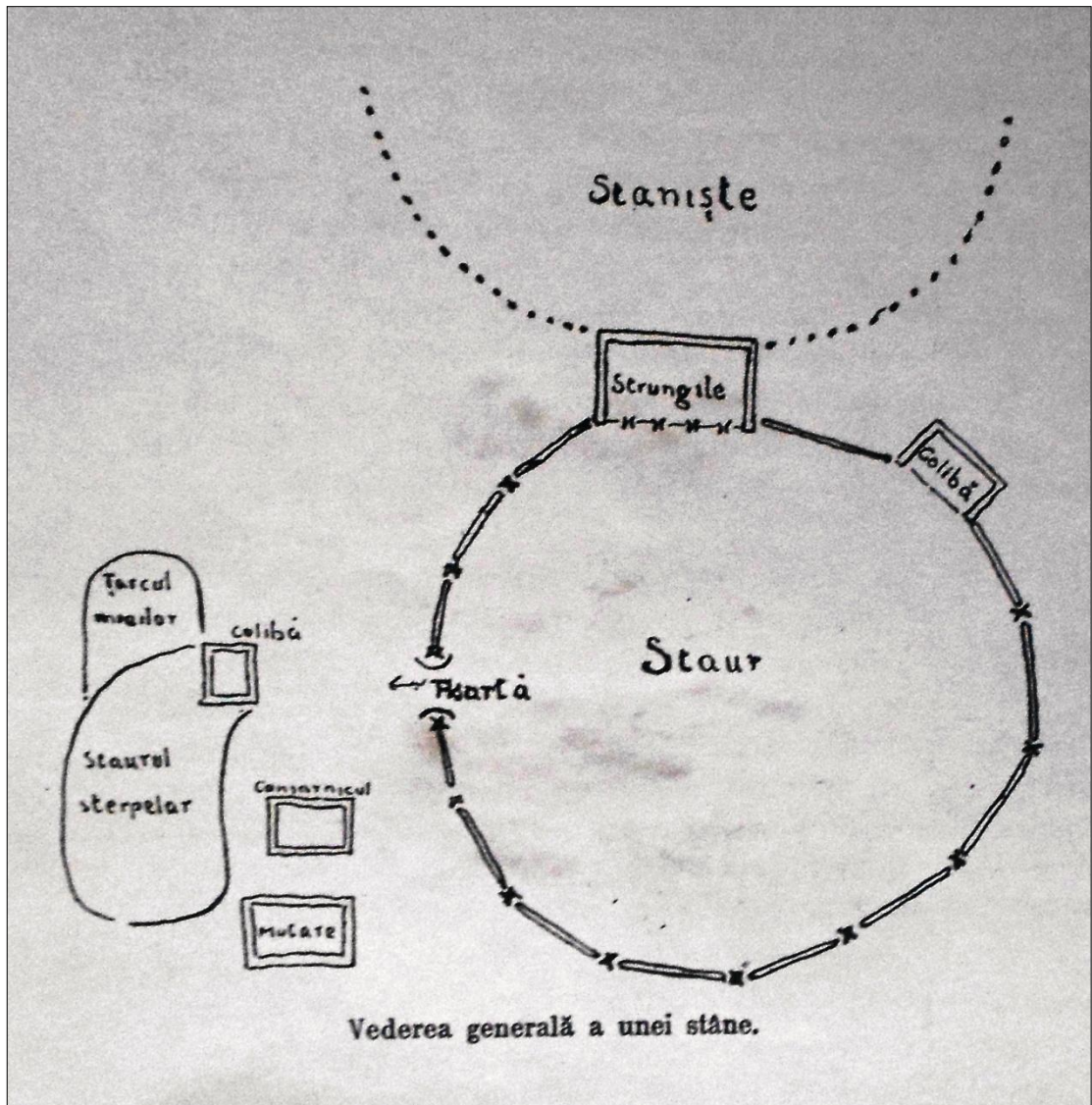
Străduința majorității învățătorilor de a face adevărat apostolat astăzi, când avem o țară a noastră și un rost în lume, este evidentă, și poate nimeni n-a contribuit în măsură mai mare la unitatea sufletească a neamului nostru, în primii ani de încheiere și consolidare a României Mari, ca și dascălul român.

Doamnelor și Domnilor,

Astăzi, când comemorăm semicentenarul Asociației noastre învățătoresci, zi mare și de sărbătoare pentru cultura românească în general – se cuvine să aducem prinosul nostru de pietate și recunoștință *Eroilor neamului*, care și-au dat viața pentru mântuirea noastră.

Ne închinăm cu evlavie și venerație memoriei sfinte a generației trecute de dascăli luminați, care acum 50 de ani au pus bazele acestei Asociații și care au știut să păstreze curat în cursul unei jumătăți de veac sufletul românesc și să-l pregătească pentru ziua cea mare a Unirii și întregirii Neamului românesc.

În aceste clipe de înălțare sufletească și de măreață sărbătoare a școalei și a dascălimii române se cuvine să le aducem supremul omagiu pentru credința lor nestrămutată în idealul național, pentru iubirea lor de lumină, de libertate și de dreptate și facem promisiunea că vom pași pe urmele lor, gata la orice jertfă pentru luminarea și deșteptarea neamului nostru, pentru consolidarea și mărirea scumpei noastre Români.

TRADIȚII

1

Păstoritul în Munții Rodnei

DR. EMIL PRECUP**I. Români de pe Valea Rodnei ca proprietari de munți²**

Românii de pe Valea Rodnei au fost din cele mai vechi timpuri oameni liberi, parte nobili, parte libertini. Aceasta o dovedesc diplomele domnitorilor Matei Corvinul (13 mai 1484), Vladislav (1492 și 1494) și Ludovic II (1520), precum și diploma de militarizare a împărătesei Maria Theresia din 13 noiembrie 1766. Teritoriul acesta se numea pe aceste timpuri „Districtus Valachorum Rodnensis” și se ținea de comitatul Dăbâca.

Magistratul orașului Bistrița însă la 1475 a reușit să câștige de la regele Matei diploma prin care Valea Rodnei trece sub jurisdicția orașului Bistrița sub condiția: „Ut praefatum oppidum (Rodna) cum suis pertinentiis, hospitesque et incolae earundem universis juribus, libertatibus, consuetudinibus, gratiis et privilegiis, quibus Civitas Bistriciensis, Civesque et Communitas ejusdem ab antiquo uşa extitit, uti perpetuo et gaudere valeat atque possit”.

Deși prin această diplomă și prin diplomele domnitorilor Vladislav și Ludovic, românii de pe Valea Rodnei se bucurau de aceeași libertăți ca și locuitorii orașului Bistrița, magistratul acestui oraș a început rând pe rând a-i apăsa, a le atribui datorii la care nu s-au obligat și a arăta pretenții de proprietate din teritoriul lor.

Această volnicie arătată din partea magistratului orașului Bistrița față de români a dat prilej la „tumultus 23 pagorum Districtus Valachici Bistriciensis”.

În felul acesta magistratul orașului a trebuit să renunțe atât la dorința de a face pe români supușii lor, cât și la dorința de a ajunge proprietari ai unei părți din teritoriul românesc, iar românii au rămas și mai departe proprietarii întregului teritoriu de pe Valea Rodnei împreună cu toți munții și pășunile de pe ei.

Dovadă e conscripția orașului Bistrița din anul 1713, în care se spune: „Ugy havasi sintdenek a varosnak a kik pro publico valamint impoprtalnanak, mint hegy azokat a videkunkbeli falak possidealşyak es regi idotol fogva usualtak, ugy hogy mindenik dfalunak bizonyos havasa leven, ottan legiltetik marhajokat”.

Prin militarizarea acestui ținut, urmată la 1762, jurisdicțiunea asupra Văii Rodnei a trecut în mâna Curții imperiale, fără a se știrbi drepturile populației, câștigate până acuma în privința

DR. EMIL PRECUP

¹ Studiul de față este rezultatul cercetărilor mele făcute personal în vara anilor 1910 și 1915 în munții comunei Rebrîșoara și în satele Rodna, Ilva-mare și Rebra, unde m-am deplasat în toamna anului 1915. Mi-au făcut bune servicii foștii elevi de la liceul din Năsăud, care în vacanța de Crăciun au primit de la mine câte un chestionar cu întrebări, la care răspunzând mi-au ajutat să îmbrățișez întreg ținutul Rodnei și mi-au făcut posibilă controlarea materialului adunat de mine, pentru care le mulțumesc.

² *Majestatsgesuch der Bevolkerung Nassoder Districtsgebietes in der Grundbesitzregulierung*, Wien 1865, *Chestiunea română în Transilvania și Ungaria*, Sibiu 1892.

libertății și a drepturilor de proprietate asupra munților și hotarului ținutului. De pe acest timp datează și înființarea regimentului de infanterie grăniceresc românesc nr. II, care a fost compus din soldați recrutați din 44 comune grănicerești de pe Valea Rodnei, a Bârgăului și a Monorului.

Prin o dispoziție din 1766 acești soldați sunt asigurați de proprietatea lor și după moarte: „Wann ein Granitz-Soldat mit Tod abgeht, so wollen wir keineswegs dessen hinterlassene beweg – und unbewegliche Guter unserm Aerario zuwenden, sondern solche sollen dessen hinterlassenen rechtmässigen Erben und Nachfolgern mit der auf den unbeweglichen Gutern haftenden Militar-Dienstbarkeit anheimfallen”.

Această dispoziție se referă și la proprietatea comunală pe care fiecare avea dreptul să o folosească.

Deoarece comunele nu erau egal împărțite asupra munților și teritoriului de graniță, iar în cursul timpului s-au ivit din acest motiv certe și neînțelegeri între ele, comandamentul militar a luat măsuri ca munții să fie împărțiți în mod egal între comune. De aici înainte fiecare comună își avea munții săi deosebiți. În această situație au fost găsite comunele la desființarea graniței militare, care s-a făcut la 1851. Și tot așa sunt referințele românilor de pe Valea Rodnei până în ziua de azi.

Vedem dar cum comunele grănicerești de pe valea Rodnei au fost din cele mai vechi timpuri proprietare de munți - „in antiquam dominum et usum alpium suorum” - fiind aceasta un privilegiu deosebit al lor.

II. Prăsirea oilor

Prăsirea vitelor și mai ales a oilor a fost din cele mai vechi timpuri izvorul principal de venit la românii de pe Valea Rodnei. Pe lângă laptele, brânza și celelalte produse de lapte, trebuitoare pentru hrană, prăsirea oilor a adus în casa țaranului lâna, care a contribuit mult la dezvoltarea industriei de casă în ținuturile muntoase. Prisosul produselor de lapte și lâna l-au vândut și au câștigat paralele necesare pentru trebuința casei. Comerț mai mare însă, împreună cu prăsirea oilor nicicând n-au făcut țaranii de pe Valea Rodnei.

În vremurile vechi proprietarii țărani țineau oi cu miile. Atunci se putea aceasta mai ușor decât acuma. Pășunatul era pe acele vremuri mai liber, nu era restrâns ca azi la un anumit număr de munți; afară de aceea munții și pădurile nu erau exploatare; hotarul era mai mare căci locuitorii erau mai puțini și dealurile pline de verdeață și huceag.

În vremurile acelea erau proprietari care singuri formau câte o stână¹, suportând singuri toate grijile unei turme de 2-3000 de oi și numai cei săraci erau nevoiți „să se însâmbreze” pentru a forma o stână, cum fac astăzi toți, fără deosebire de bogat și sărac. Micșorarea numărului de oi la proprietari se explică, afară de cauzele arătate mai sus și din motivul că raporturile de viață economică s-au înrăutățit din ce în ce prin sporirea dărilor către stat și comunale și prin alte greutăți ce le făcea stăpânirea unguerească cu gândul să-i sărăcească.

Mai demult oile stăteau vara-iarna pe munte. Atunci oile se iernau pe munte cu fânul făcut acolo de vara. În imediata apropiere a munților și azi se iernează oile pe munte, unde vara proprietarii interesați fac fânul în comun. De obicei, însă fiecare proprietar își iernează oile pe hotarul comunei, la moșia proprie. Acolo bat *tăiuși* în pământ, fac *staur*, las gura staurului pun *lese* și fac apoi *coliba* și celelalte lucruri necesare oilor și *păcurarilor*. Păcurarii care îngrijesc oile sunt

¹ *Stâna* o formează mai multe boteie (singular boteiu), constătătoare din 100-300 de oi, împreună cu toate întocmirile și întreg aranjamentul de la munte.

PĂSTORITUL ÎN MUNȚII RODNEI

slugi băgate cu sâmbrie din partea proprietarului sau copiii proprietarului, care petrec iarna pe lângă oi.

Iernatul oilor sau îngrijirea dată de fiecare proprietar oilor sale, se întâmplă de când *ies oile de pe brânză*, de când se *răscolesc* și ține până se duc din nou pe brânză, adică de toamna de la *Sâmedru* până primăvara la *Sfinți* sau la *Sângeorz*, când iar se asociază mai multe *boteie* pentru a forma câte o *stână*.

Iarna oile capătă câte 4 mâncări bune de fân. Locul unde se dă hrana oilor se calcă bine (*se calcă turiști*) ca să nu intre fânul călcat de oi în omăt și să se *prede*. Păstorii mai harnici le fac *iesle* îngrădite cu *răslogi*, ca să cruțe fânul. Fânul *de iernatic* trebuie să fie foarte bun, căci nu cu orice fân pot ierna oile mai bine. Oile *iernate rău* au miei slabi și urâți, iar ambiția fiecăruia este să aibă miei frumoși. Proprietarii isteți se școală și noaptea în nopțile lungi de iarnă și le dau câte o mâncare de fân.

Afară de fân mai dau oilor peste iarnă *cetină* (crengi de brad sau molid) sau *jneapăn* (buhaș de brad pitic, *împilit*), pe de om parte pentru cruțarea fânului, pe de altă parte pentru sănătatea oilor, căci se crede că cetina ferește oile de *călbază*, curăță stomacul și mărește pofta de mâncare.

Primăvara, după ce se înverzește câmpul, cam 3 săptămâni după Sângeorz (în alte locuri mai târziu, cam prin 10 mai) *se bagă oile pe brânză*.

Proprietarii mai mari își duc în muntele hotărât turma de oi, păcurarii și câinii, unde se *însâmbrează* cu proprietarii mai mici, ca să formeze o stână de la 800 până la 1500 de oi. Asocierea se face pe deoparte ca să nu trebuiască și proprietarilor mici păstori deosebiți și să fie prea mulți păstorii, pe de altă parte ca să-și poată mai ușor valoriza laptele, având un *baciu* comun pentru toți. Proprietarii care formează o stână rămân de obicei aceiași în fiecare an.

Fiecare comună are mai mulți munți. De dragul dreptății și a ordinii în folosirea munților, stânele, care sunt egale la număr cu numărul munților comunali, se perindă, ocupând după sistemul de rotație în fiecare an alt munte.

Însâmbrarea se întâmplă în modul următor: Proprietarii adunați la munte fac *târlă*¹ sau *staur* și celelalte întocmiri trebuitoare. În seara dintâi fiecare își mulge oile cu *mulgători* (*mulgași*) străini, ca să fie mulse toate bine. A doua zi dimineața se strâng cu toții din nou la *mutare*² și fiecare își mulge oile separat și-și măsură laptele cu *carâmbul* care, apoi, se dă în seamă baciului.

Dimineața, înainte de a mulge oile, pentru a *carâmbi* laptele, e obiceiul că bat în pământ un lemn crăpat la vârf. În crăpătura lemnului pun o piatră, apoi un copil înconjură strunga oilor de 3 ori cu tămâie aprinsă, iar proprietarii, toți cu capul gol, zic „Tatăl nostru” și „Născătoarea” și fac câte 3 mătâanii, ca să le ajute Dumnezeu. Apoi pușcă o dată, drept semn că mulsoarea se poate începe.

În unele locuri, ca să nu se poată face nici un vicleșug, proprietarii se *însâmbrează* pe hotarul comunei, unde poartă oile câte 3-4 zile la aceeași pășune și numai după aceea se duc la munte unde își măsură laptele cum am arătat mai înainte. În timpul cât stau pe hotar, nu fac caș, ci lapte acru, iar păstorii au prilejul să cunoască cantitatea de lapte ce dă fiecare oaie.

Mai este și alt sistem de *însâmbrare*:

Mai multe boteie se adună la târla stânașului³. Seara fiecare sloboade mieii la oi săp le sugă bine. A doua zi dimineață tare, fiecare își mulge oile cu mulgașii străini și când se face

¹*Târlă* se numește aranjamentul făcut la munte în scopul îngrijirii oilor.

²*Mutare* se numește locul unde așează târla cu oile, personalul și clădirile.

³*Stânaș* se numește proprietarul care are oile cele mai multe.

ziua le duc la pășune. La ora 12 oile se adună din nou la târlă, unde sunt mulse de mulgași străini.

DR. EMIL PRECUP

Laptele muls separat îl pun pe rând în *budaca de carâmbit*; în lapte bagă, chiar la mijloc, până în fundul budăcii, un *carâmb*, care este un lemn cioplit cu patru fețe. Locul unde ajunge suprafața laptelui din budacă se înseamnă cu o creștătură în jos. Pe acest carâmb se încrestează pe rând cantitatea de lapte ce o au toți proprietarii de la cel mai mare până la cel mai mic. Proprietarii însâmbrați astfel se numesc *mertuci* (singular, *mertuc*)¹ sau *sâmbrași*.

Cu aceeași budacă și cu același carâmb se măsoară și brânza ce trebuie să o capete fiecare din mertuci după laptele lor. Anume pun două vase egal de grele în cumpănă: budaca în care au măsurat la început laptele și încă un vas egal de greu. În budacă pun apă până la înălțimea la care a fost și laptele cu ocaziunea carâmbitului, iar în celălalt vas se pune cantitatea egală de caș. Cantitatea aceasta de caș se numește *o cumpănă de brânză (de caș)*. În cursul unei veri primește fiecare mertuc (proprietar, sâmbraș) 10-12 cumpene de caș, după învoiala făcută la început, care învoială atârână de cantitatea laptelui pe care sunt capabile s-o dea oile. La această învoială se are în vedere ca să poată scoate oile de pe brânză la Ilie Proroc (2 august) sau, în cazul cel mai rău, o săptămână-două după acest termen. Când i s-a mertucului toată cantitatea de brânză ce i se cuvine, i se mai face pe carâmb o creștătură înclinată în sus, ca semn că brânza i s-a dat.

Proprietarii sunt datori a aduce la stână, în proporția laptelui ce-l au, o cantitate corespunzătoare de sare și făină pentru păcurari și sare pentru oi.

După ce proprietarii și-au scos brânza, stâna pregătește cașul pentru personalul de serviciu, conform angajamentului făcut și apoi se *răscoleșc* oile.

III. Personalul de la stână

Stâna o formează 60-80 de mertuci care rămân însâmbrați până la răscol dau la *ales*, adică până când iese toată brânza câtă li se cuvine proprietarilor și păstorilor. La răscol stâna se *desface* și fiecare proprietar își duce oile la hotar unde le îngrijește separat de ceilalți sâmbrași.

Timpul cât stau la munte, oile sunt îngrijite de *păcurari* (ciobani). La o stână constatătoare din 1000 de oi se angajează cam 6-7 păcurari, după cât sunt de mulți proprietari și după cum sunt de pricepuți păcurarii. Fiecare stână mai are câte un *strungaș*, de regulă un copil care are datoria *să măie* (să deie) oile pe strungă la muls și un *sterpar*, păstor, care îngrijește oile sterpe.. în fruntea lor stă *baciul*.

De păcurari se îngrijesc aceia dintre proprietari care au oi mai multe și-i *tomnesc* (nănesc, angajează) sau pe întreg sezonul de vară, câtă vreme sunt oile pe brânză sau de la Sângeorz până la Sâmedru, ori pe anul întreg dacă boteiul e mare.

Îngrijirea și păstoria oilor din partea păcurarilor merge după o anumită regulă. Ei însoțesc oile pe rând la pășune, tot câte 2-3, după cum sunt de mulți, iar ceilalți rămân la târlă și se odihnesc, ajută baciului la facerea brânzei și aduc lemnele de foc trebuitoare la *urdit* și pentru focul ce arde mereu, zi și noapte. Unde sunt multe capre în stână, pe acestea le *târjesc* (aleg) dintre oi și le duc la pășune potrivită caprelor, prin pădure unde sunt buruieni grase și brusturi, după care caprele dau bine lapte, pe când oile umblă la vârful munților (*pe gol*), la iarbă mărunță cu flori.

¹Din ungurescul mertek=măsură

Păcurarul care rămâne ziua la stână și se odihnește, noaptea trebuie să doarmă (*să măie*) la sterpe, care *mân* separat, de multe ori departe de oile cu lapte, unde are un cort ca să nu-l ploaie, iar sterpele mân împrejurul cortului, de regulă fără staur, mai ales unde e puțină pădure în apropiere. Păstorirea oilor sterpe însă o face un păcurar anume, care se numește *sterpar* și e angajat (*nămit, tomnit*) de *stânaș* de la însâmbrat până la ieșitul de pe brânză. Peste noapte toți

PĂSTORITUL ÎN MUNȚII RODNEI

trebuie să doarmă cu grijă, ca în caz dacă ar veni vreo fiară sălbatică sau s-ar speria oile (*ar intra ielele între ele*) să sară într-ajutor, să strige și *să puhăiască* după fiară.

Strungașul asemenea e angajat de stânaș.

Pe toți aceștia îi controlează și tuturor le poruncește baciul. De baciul asemenea se îngrijește stânașul.

Baciul are datoria:

1. Să controleze ca păcurarii să grijească conștiincios și bine oile, să le îndrepte și să le poarte la pășune bună, să le *abată* pe la izvoare, să nu le *zacă*, să nu le *bolnăvească* (schilodească) lovindu-le cu *bota* sau cu bolovani, să nu piardă vremea, să vină la timp cu oile la *mulsoare*, să scoale la timp păcurarii, să pregătească mâncarea păcurarilor când trebuie, să mute strungile de muls unde nu e tină. Dacă careva dintre păcurari nu-l ascultă, e dator să anunțe pe stânaș care, apoi, îl dojenește și, dacă nu ascultă nici așa, îl îndepărtează de la stână.

2. Baciul e dator să controleze dacă e adevărat că lupii au mâncat vreo oaie. În cazul acesta păcurarii sunt datori să arate vreun semn din oaie (piele, lână sau corn) prin care să dovedească *pacostea* oii. În cazul acesta păcurarul nu are nici o răspundere. Dacă însă păcurarul nu poate da seamă de oaia pierdută, atunci prețul ei îl trage proprietarul din sâmbrie.

3. Baciul e dator să pregătească brânza pentru mertuci, cantitatea însemnată pe carâmb, în timpul verii, până cel mult la 15 August, când *se răscolesc*.

Atât stânașul, cât și oricare mertuc, are dreptul de a porunci baciului și păcurarilor și a-i controla dacă își împlinesc slujba cum se cade și a-i trage la răspundere pentru faptele lor.

IV. Plata personalului

Păcurarii sunt plătiți din partea proprietarului care-i angajează. De regulă sunt angajați din partea proprietarilor de boteie și plătiți după învoială, ținându-se în vedere și timpul până când slujesc. Aceia dintre proprietari care au mai puține oi decât un botei, plătesc păcurarului de la boteiul în care *și-a băgat oile* câte 30-60 bani¹ de oaie pe o vară. Păcurarul care este în fruntea unui botei se numește *cap de botei*. Sâmbria unui păcurar (cap de botei) pe vară, de la Sângeorz până la Sâmedru, este 80 lei în parale, un *suman* (rechel), cioareci, un rând de schimburi (știmburi) de pânză, obiele (obgele) și opincile trebuitoare.

Păcurarii băgați pe vară și iarnă, capătă câte 50-70 lei sâmbrie, apoi un rând de haine de pănură, unul de pânză și opincile trebuitoare. *Ațele* de opinci și le fac ei din păr de capră; ele sunt de 4-5 stânjani de lungi la un picior, ca să ajungă la înfășurarea piciorului de la glezne până la genunchi.

¹Prețurile din anul 1915.

Strungașul capătă de la stânaș pe o vară 30 lei și hainele trebuitoare. În unele locuri îl plătește stâna cu 2 ferii¹ de brânză.

Sterparul e plătit de stână cu 4-5 ferii de brânză, după cum sunt sterpele de multe și opinci „câte poate rupe”. În unele locuri plata este 30-40 bani de fiecare oaie.

Baciul se înțelege în privința plății cu stânașul. El e plătit din venitul de la stână, cu câte 5-6 ferii de caș și o pereche de opinci. În unele locuri mai capătă și *jântuitul* și o *bărbântă* de lapte acru. Haine baciul nu capătă.

DR. EMIL PRECUP

V. Locuința păstorilor și a oilor

Locuința păcurarilor de pe munte se numește *mutare* sau *târlă* și *colibă*.

Aceasta în unele locuri este făcută și statornicită în anumit loc, în alte locuri este construită așa ca să se poată ușor muta și strica. Mutarea dintr-un loc în altul se face, parte ca să și strica. Mutarea dintr-un loc în altul se face, parte pentru ca să se apropie de pășune mai bună, parte ca să iasă din tina care se face pe locul călcat de atâtea sute de oi în timp de ploaie. Locuințe care pot fi mutate se fac de obicei pe munții mai mari.

Coliba statornică are pereți din bârne întocmai ca o casă cu 2 încăperi și cu ferești și e acoperită cu dranițe. Aceasta se numește în unele locuri *căsoaie*.

Mutarea se construiește în modul următor:

La distanță de 4-5 metri lungime și 3 metri lățime se bat în pământ patru *furci* tari. Dintre acestea, cele două care stau către coastă sunt mai scurte, fiind acoperișul înclinat spre ele. Cum la mijloc, pe distanța dintre furcile care arată lățimea de amândouă părțile, se mai bate în pământ câte o furcă mai înaltă decât celelalte două. Tot câte două furci sunt împreunate cu câte un lemn de lungimea mutării, care se cheamă *hod* (plural *hoduri*) sau *hodeț* (plural *hodețe*). Acestea pe alocuri se numesc *zvârgine* (singular *zvârgină*) sau *durubețe* (singular *durubață*). Din jos în sus se așează pe lângă furcile din dos, apoi pe lângă cele din jos și apoi pe lângă cele din lățime, *lodbe* una peste alta și se leagă la capete cu furci cu *gânjuri*. Pe alocurea se bate în pământ pe lângă furci încă un par, iar *lodbele* pereților se așează una peste alta între furci și parii aceștia. În cazul acesta parul e legat numai deasupra de furcă cu câte un gânj. Pereții mutării se numesc *zăplazuri*. Zăplazul din dos, de către deal, se numește *dosul colibeii*, iar zăplazul dinainte *bgizdare*. Din spre zăplazul din dos și cel din față se fixează din jos, la aceeași distanță și se împreună pe hodul din mijloc, câte 3 corni, înclinați, care se numesc *carabe* (singular *carabă*). Pe carabe sunt bătute perpendicular de-a lungul mutării trei *lețuri* (sau lemne mai subțiri). Pe acestea se bat dranițe sau *lodbe* de brad acoperite cu pământ ori cu coajă (scoarță) de molid, formând acoperișul sau *hăizașul* mutării. De deasupra scoarțelor de brad de pe acoperiș se pun pietre grele, ca să nu le sufle vântul pe vreme cu viscol. Scoarța de pe acoperiș se numește *foltău* (plural *foltăuă*).

Unele mutări au deasupra, sub acoperiș, un pod făcut din *lodbe* așezate pe pari groși în lățime. Acest pod se numește *povârneală* și servește spre a se așeza pe el bucăți de lemn și surcele trebuitoare la ațâțat focul, ca să se uște.

În partea de la deal a mutării e făcut un șanț mic ca pe vreme de ploaie apa să se poată strecura pe șanț, să nu se bage în mutare.

În lăuntru mutării, lângă zăplazul din jos, se află așezată pe pociumbi sau întărită în bârnele mutării o poliță care se numește *cupare* (numai plural). Pe cupare se așează cupele,

¹O ferie (serie) cântărește cam 15 kg. sau cu termenii de la munte, „cât cântăresc 9-10 cupe de apă”.

feliile, lingurile, vasele toate, sacul cu fărina, desagii cu schimburile personalului, etc. sub această poliță se pun grunzii de sare și alte mărunțișuri.

Mutarea nu are *horneț* (coș); de aceea, mai ales când e vreme grea, e un fum în ea ca și în coșul căsii. Ușa mutării este legată cu o *chingă* (cingă) de furca din mijloc și nu are închizătoare.

Podeala mutării se numește *fața mutării*. Pe aceasta, jur-împrejur și mai ales în fund, stau budăcile, berbințele, gălețile, fedeleșele, etc. Pe ea dorm, fără așternut și cu mâna sau cu un fedeleș sub cap, păcurarii, întinși cu picioarele la foc.

Vatra focului este către mijlocul mutării, lângă zăplazul din jos.

Îndată lângă mutare este *comarnicul*, care se mai numește și *pătul* sau *pătulă*, și slujește la uscarea cașilor. El este cămara stânei. Comarnicul e așezat pe patru furci bătute în pământ în formă pătrată la o distanță de doi metri una de cealaltă. Jur-împrejur furcile sunt împreunate cu *hoduri*. De două laturi opuse și la mijloc stau în pământ două furci mai înalte, care asemenea sunt împreunate cu câte o grindă (*hod*) care se numesc *zvârgile comarnicului*.

PĂSTORITUL ÎN MUNȚII RODNEI

Peste hodul din mijloc, din sus în jos, merg 3 carabe. Peste carabe sunt bătute 3 lețuri, iar deasupra lețurilor se bate acoperișul, de draniță sau de scoartă de brad, ca și la mutare. Sub acoperiș este făcut un pod din lodbe, pe care se așează cașii ca să se uște, feriți de soare prea mare și de ploaie. Acest pod se face la o înălțime de 2-3 metri, ca să nu poată ajunge câinii la cași și stă pe *zvarginile comarnicului*. Baciul se urcă pe comarnic călcând pe crăcile unui lemn de molid tăiate scurt.

La o stână mai sunt de obicei două colibe: una lângă staurul sterpelor, a doua la marginea opusă de la mutare, lângă locul unde mân oile cu lapte. În aceste colibe doarme de obicei cel puțin unul dintre păcurari, având fiecare foc în colibă. Aceste colibe sunt aproape la fel făcute ca și mutarea, numai sunt mai mici.

Spre a fi mulse, oile se adună în *strungă*. Strungă se numește ocolul îngrădit în care staționează oile în timpul cât sunt mulse și în timpul cât sunt adunate la mutare. Forma staurului de la strungi este rotundă. Strunga este făcută din *răslogi* (lemne de 3-4 metri lungime), care sunt așezați între câte doi pari numiți *cobile* (cobgile) bătuți alături în pământ și legați la mijloc și deasupra cu gânj, fiind puși pe acest gânj. Acești pari pe alocurea sunt așezați cruciș și legați cu gânj de cep, iar răslogii sunt puși între ei deasupra locului unde se încrucișează cobilele. Distanța din acest gard (strungă), de lungimea unui rând de răslogi, se numește *plasă*. Poarta strungii se numește *zăvoare* (numai la plural). Poarta e făcută din două lemne bătute în pământ și găurite (dăltuite) la o distanță potrivită, numite *ammare*. Prin găurile amnarelor se bagă pari când se închide poarta, iar când se deschide se scot acești pari. Parii aceștia se numesc *drugi*. Strunga stă închisă în timpul mulsorii. Tot timpul cât sunt duse oile, stă deschisă. În partea din sus a strungii se află *coliba strungii*. Coliba aceasta are un singur perete îndreptat către strungă. Acest perete se numește *spătări* (numit plural). Spătările au mai multe găuri (ieșiri) numite *strungi*, cam de 70 cm. înalte și 30 cm. late, și la o distanță de un metru una de alta, prin care intră oile sub acoperișul colibeii unde stă, de-a dreapta găurii, păcurarul cu găleata gata pentru muls. Care oaie cum iese prin strungă este prinsă de un picior și trasă deasupra găleții cu pulpa și mulsă. Mulgerea se face așa că se strânge în *călcăiele mâinii* ugerul oii, care sloboade sub presiune laptele. Spătările sunt făcute din șindrile sau scânduri așezate cu un capăt sus și cu unul în pământ. Ele sunt întărite (răzâmate) pe un lemn care trece de-a lungul colibeii de la un capăt la celălalt și se numește *fierul* (șerul) *spătărilor* sau *ceriul strungii*. Oile mulse se așează pe teritoriul deasupra strungilor, unde rumegă până pleacă din nou la pășune. Locul acesta se numește *staniște*.

Din strungă oile sunt mânate pe strungi de strungaș care fluieră scurt și subțire și strigă către oi: *hârste, tptroa și brî*, iar către capre: *târj, cre și cicina*.

Pentru miei este un staur deosebit unde aceștia se aleg și dorm peste noapte, care se numește *țarcul* mieilor.

(va urma)

TUDOR ARGHEZI

adio...

Condeiele al meu de mângâieri, de consolări și reverie, fă-te om, fă-te țară, fă-te popor, pune-ți sarică de spini și plângi la porțile lumii. Cel mai teafăr dintre noi a trecut pe ele în nu știi unde haosul începe, cu o poartă mută, cu lacăte grele.

Gheorghiu-Dej, căruia îi scriam din când în când, numindu-l Iubite Tovarășe Dej, a pierit dintre noi, cu tinerețea, cu puterile și voiniciile lui – adică pe totdeauna, mă-nțelegi condeiele al meu, fratele meu, părintele meu.

Nu m-aș fi gândit odată cu capul, că tu ai să bâlbâi la căpătâi un necrolog. Un asemenea gând m-ar fi ofensat.

Tăvăliți ca pentru o expiere în cenușă, că nu am izbutit să-l scăpăm pe acest biruitor al tuturor vrăjmășiilor dinăuntru și din afară, aclamat de toate amintirile marelui Panteon al trecuturilor omenesti.

Stau și plâng condeiele al meu, pe un mormânt, revoltat, că ziua s-a stins și că pământul, care a primit în el unul după altul pe Domnitorii noștri, a cutezat să primească și țărâna scumpului general al neamului românesc, scufundat în cea mai cumplită jale.

N-aș cuteza să-mi inchipui ce are să fie timpul care începe cu ziua de azi, acoperită cu zăbranicul negru pe care îl ducem toți Românii, fiecare, ținut de margini și pe dedesubtul căruia trecem cu toții lăcrimând.

Dar în țara noastră norocoasă și în ceasurile ei de dezastru, purtată în apogeul ei, va fi dusă înainte de frații, tovarășii și ucenicii noului descălecător al Țării pierit până la culmi.

Nu sunt în stare să cred că Gheorghe Gheorghiu-Dej s-a isprăvit¹...

¹ *Tribuna*, Cluj, Anul IX, 1965, nr. 12(425), p. 4.

COMUNISM

Începuturile realismului socialist

ALEXANDRU DĂRĂBAN

Sovietizarea a fost un proces brutal constând în modelarea structurilor statelor ocupate de Uniunea Sovietică printr-un sistem de principii și teze extrase din lucrările unor Marx, Engels, Lenin și Stalin, în favoarea și prin intermediul limbii, spiritualității și culturii ruse dinamizate de idealuri imperialiste, pe baza unor ocupații militare al cărei rol nu este disimulat: „dacă nu s-ar fi aflat în România trupe al Armatei Sovietice eliberatoare, ar fi putut oare clasa noastră muncitoare să dea lovituri hotărâtoare claselor exploatare fără a cădea jertfă intervenției militare a imperialiștilor...?”¹.

Modelul sovietic a fost impus mai întâi practic, ca realitate a ocupației, apoi teoretic, printr-o ideologie. Sovietizarea a fost efectuată prin:

1. crearea unei organizații politice unice disciplinare, fanatice, însoțită inițial de altele deghizate și prin exploatarea unor tovarăși de drum pe distanțe variate, aleși dintre oportuniști, „oameni cinstiți” și „personalități de vază”;
2. declasarea și nimicirea forțelor politice interne de opoziție;
3. restructurarea adecvată a administrației și economiei;
4. reforme populare cu efect imediat;
5. identificarea noțiunilor de partid unic, sovietic și român, într-o teleologie a integrării planetare.

---

¹ Marian Popa, *Istoria literaturii române de azi pe mâine – volumul I*, București, Editura Semne, 2009, p. 30; Conform Ana Pauker, *Urmă drumul trasat de experiența Partidului Comunist (bolșevic) al URSS, condus de geniul Stalin*, București, Editura Partidului Muncitoresc Român (PMR), p. 23.

Procesul de modelare și aservire va fi prezentat drept unul de întărire a prieteniei și frăției, a colaborării între două popoare vecine și suverane¹.

În același timp cu sovietizarea structurilor ideopolitice și administrativ-economice s-a trecut la sovietizarea „suprastructurii” culturale, științifice și literar-artistice. Procesul începe și la acest domeniu cu o fază de informare, de popularizare și propagandă, pentru a se parveni la formare și conformare deplină. Prima fază a fost determinată de tot felul de condiții vechi și noi. Potrivit tratatelor postbelice, România trebuia să elimine orice urme fasciste interne și, simultan, să-i popularizeze pe Aliații victorioși. Cu sistemele occidentale, românii erau suficient familiarizați, iar noutatea imediat postbelică a fost fascinația modului de viață american. Pe de altă parte, se cunoștea ura seculară față de ruși, combinată cu antibolșevismul. Acest sentiment a fost potențat între războaie și în timpul războiului: informațiile despre Uniunea Sovietică ar fi fost puține și exagerate negativ, așa că misiunea intelectualilor onești și a tot felul de organizații și asociații va fi una corectivă².

În viziunea (de sorginte leninistă) a partidelor comuniste (aflate în subordinea Moscovei), literatura, ca și cultura în general, intrau în categoria instrumentelor eficace de cucerire și de consolidare a puterii. Trebuia câștigată bătălia în planul propagandei și al ideologiei

ALEXANDRU DĂRĂBAN

și, în acest scop, s-a apelat la un întreg arsenal de stratageme și de tactici de inspirație NKVD-istă. În România, ele au început să fie aplicate după 12 septembrie 1944 (data semnării Convenției de armistițiu cu guvernele Națiunilor Unite), când presa și activitățile culturale au fost supuse dispozițiilor Comisiei Aliate, concret, reprezentanților URSS.

Era imperios necesar ca mai întâi să se elibereze terenul edificării noii culturi socialiste prin evacuarea „resturilor” și „dejecțiilor” culturii burghezo-moșierești, în fapt, a argumentelor identității naționale. Ceea ce s-a și întâmplat prin punerea în mișcare a mașinii de epurat scriitori și opere. Epurările, sancțiunile, interdicțiile de tot felul și defăimarea prin articole, ridicarea dreptului de profesare au început la sfârșitul anului 1944. Primele două liste negre oficiale au fost publicate în decembrie, dar, între timp, fuseseră deja eliminate rapid și haotic din circuit cărțile și publicațiile ce conțineau propagandă fascistă sau, mai bine zis, antisovietică, întrucât, după o regulă binecunoscută, ceea ce era sau părea antisovietic devenea, automat, fascist. Expulzarea din literatură a tot ceea ce era legat de evenimentele și de mișcările politice interbelice de dreapta s-a extins la tot ce nu era, la noi sau aiurea, „progresist”, adică la tot ce nu era comunist³.

Personalități ale vieții cultural-artistice au vizitat Uniunea Sovietică pentru a cunoaște și recunoaște originalitatea modelului sovietic, sovieticii venind în România pentru a-i informa și îndruma pe români... Românii de vază au fost purtați prin Uniunea Sovietică turistică și tratați cu atenția specifică față de oaspeții utili. George Enescu a dat un concert la ARO pentru Armata Roșie la 16 octombrie 1944, apoi s-a deplasat spre răsărit: „Am impresia că mă duc acasă!” a spus maestrul în momentul plecării la Moscova⁴. Au luat aceeași direcție în aceeași vreme Mihail Sadoveanu, Victor Eftimiu, Alexandru Rosetti și alții care, după întoarcere, au scris articole și au conferențiat elogios despre ce-au văzut. Un organism capital pentru informare și propagandă a fost asociația Română pentru Strângerea legăturilor cu

¹ *Ibidem*.

² *Ibidem*, p. 33 (A se vedea Perpessicius, *Redescoperirea Rusiei*, în „Victoria”, anul II, nr. 209).

³ Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România (Editori: Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrinu, Cristian Vasile), *Raport Final*, București, Editura Humanitas, 2007, p. 308.

⁴ Marian Popa, *op. cit.*, pp. 33-34 (A se vedea „Scânteia”, 1946, nr. 502).

Uniunea Sovietică (ARLUS), constituită la 14 octombrie 1944, după o întrunire discretă din 20 octombrie 1944, la locuința lui C. I. Parhon¹.

Din 1945 deja, presa comunistă acorda mai mult spațiu culturii și literaturii sovietice decât celor locale.

Și numărul formelor, instituțiilor și institutelor de facilitare au crescut continuu.

Orice manifestare științifică și profesională, chiar și statutul unui club sportiv sătesc, conținea obligatoriu fraza sau sintagma de aservire față de modelul sovietic, respectând, de fapt, Constituția.

Sovietizarea prezentului românesc s-a efectuat simultan cu compatibilitatea trecutului conform dezideratelor sovietice, ruse și slave².

Și literatura a beneficiat de atari restructurări. Valorificarea moștenirii literare locale nu era de conceput fără ajutor sovietic. Onoarea centenară a poetului național Eminescu ar fi fost imposibilă fără precedentul speculabil prin imitație al aniversării sovietice a 150 de ani de la nașterea lui Pușkin³.

Literatura se află și ea în acest sistem de condiționare. Popularizarea literaturii ruse și sovietică a început imediat după război prin localnici, prin articole traduse din presa sovietică, prin traduceri de beletristică și prin tot feluri de concursuri... ARLUS a organizat conferințe despre mari scriitori ruși sovietici, colaboratori fiind D. I. Suchianu, Mihail Sadoveanu, Victor Eftimiu, Leonte Răutu, Gala Galaction, Camil Petrescu, etc.⁴.

Începuturile realismului socialist

Dar procesul de sovietizare ce părea perfect dezvoltat a avut două defecte: i se ascundeau rațiunile reale și se dorea dezvoltarea lui ca sistem incontrolabil de imagini superioare care să reprezinte o realitate de fapt mizerabilă. Practic, Uniunea Sovietică nu avea ce oferi altora în afara pauperității, terorii, tezelor ideologice și modalităților de jaf: toate acestea trebuiau ascunse și vor fi ascunse exclusiv la nivel mediatic⁵.

Culmea, piscul, vârful cel mai înalt dintre vârfuri au fost repartizate exclusiv realităților sovietice prezente, trecute și viitoare; în Rusia și Uniunea Sovietică s-a făcut totul, s-a inventat totul – radioul, telegraful, telefonul, racheta, bicicleta, tiparul, avionul, tancul, tractorul –, ceea ce nu s-a descoperit acolo nu exista sau era doar o scorneală a imperialismului occidental putrefact. Becul electric a devenit „lampa lui Ilici”, chiar dacă orașul Timișoara a fost primul electrificat din Europa. Sovieticii au furnizat texte de superlativizare, sovietizații devenind propagandiști și reproducători cu drept la originalitate, hiperbolizarea faptelor sovietice a fost unicul domeniu în care libertatea de inițiativă a fost totală⁶.

După 23 august 1944 a început, spontan, în primele săptămâni cu participare variată, pentru a deveni apoi o preocupare guvernamentală decurgând din art. 16 al convenției de armistițiu și de acordurile de la Potsdam privind eliminarea urmelor fascismului; de pe această platformă s-a trecut la indexarea pe criterii marxist-leniniste, reclamate de procesul sovietizării.

Indexarea este o activitate complementară valorificării unei anumite categorii de texte din trecut, efectuată pentru că se consideră drept indispensabilă crearea unui gol bibliografic necesar impunerii noii culturi care nu trebuie inițial să aibă nici rivali, nici

¹ *Ibidem*, pp. 33-34.

² *Ibidem*, p. 35.

³ *Ibidem*, p. 36.

⁴ *Ibidem*, p. 38.

⁵ *Ibidem*, p. 42.

⁶ *Ibidem*.

adversari și nici tovarăș de drum provocator de comparații și confruntări cu consecințe ierarhizante.

Indexarea spontană a fost asumată de presă și de instituțiile pentru care cartea era instrument de lucru și obiect de manevrat. Depistarea cărților s-a făcut la început haotic; articole afective, uneori vag, au indicat sau mai multe cărți indexabile¹.

La 12 februarie 1945 era publicată în Monitorul Oficial Legea 102, Decret-lege pentru epurarea presei. Până la elaborarea acestei legi fusese întocmit un raport de către Constantin Vișoianu, titularul Ministerului Afacerilor Străine, pe care l-a înaintat Majestății Sale, Regele Mihai I. acest raport prevedea că:

„Dintre domeniile în care se impune o epurație face parte și presa care are un rol de îndrumător al opiniei publice.

Epuratia este cu atât mai necesară în acest domeniu cu cât este inadmisibil ca persoane care au militat prin presă și lucrări politice împotriva principiilor democratice ori s-au pus în slujba unor interese străine de cele ale națiunii române sau au pregătit războiul alături de Axă împotriva Națiunilor Unite și în favoarea hitlerismului și a fascismului să poată continua a juca un rol de conducere a opiniei publice în actualul regim democratic.

Ministerul Afacerilor Străine care, prin desființarea Ministerului Propagandei, a preluat atribuțiunile de reglementare a presei și informațiilor și pe de altă parte, prin atribuțiunile sale firești are a veghea asupra menținerii bunelor relațiuni cu Națiunile Unite, socotește necesar să intervină pentru ca eliminarea din presă a acelor care au lucrat împotriva Națiunilor Unite să fie făcută cât mai grabnic.

Ținând seama de propunerile de modificare a legilor de epurare prezentate până în prezent, actualul proiect de decret-lege a introdus o gradație a sancțiunilor, potrivit cu gravitatea faptelor săvârșite”².

ALEXANDRU DĂRĂBAN

În urma întocmirii acestui raport s-a elaborat Legea nr. 102, alcătuită din șapte articole, care prevedeau, printre altele că:

„Vor fi sancționați cu pedepsele prevăzute la art. 2, ziariștii, publiciștii și colaboratorii presei care, înainte de 23 August 1944, prin scrisul sau acțiunea lor în presă, s-au făcut vinovați de una din faptele următoare:

a) S-au pus în slujba hitlerismului sau a fascismului, servind astfel interese străine de acelea ale națiunii române;

b) Au fost stipendiați de către puterile Axei pentru propagandă în favoarea politicii lor;

c) Au pregătit opinia publică pentru intrarea în Axă și au îndemnat la războiul nedrept împotriva națiunilor Unite;

d) Au militat pentru idei contrare principiilor democratice ori, influențați de concepții antidemocratice, au îndemnat la acte de teroare, rebeliuni, schingiuri și omoruri sau au participat la ele” (art. 1)³.

Sancțiunile pentru faptele prevăzute la art. 1 erau următoarele:

„1. Admonestarea scrisă.

2. Suspendarea activității de la 6 luni la 5 ani.

¹ *Ibidem*, p. 124.

² *Monitorul Oficial – Partea I*, Anul CXIII, 1945, nr. 34, p. 978.

³ *Ibidem*; Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România (Editori: Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrinu, Cristian Vasile), *Raport Final*, București, Editura Humanitas, 2007, p. 308; Marian Petcu, *Cenzura în spațiul cultural românesc*, București, Editura comunicare.ro, 2005, p. 71.

3. Interzicerea definitivă.

Suspendarea și interzicerea privesc exercițiul dreptului de a scrie în presă și de a publica orice lucrare cu caracter politic.

Sanțiunile prevăzute de acest articol se aplică deosebit de alte pedepse pe care legile le-ar prevedea”¹.

În articolul 3 al acestei legi se prevedea că:

„Pedepsa pentru suspendarea activității de la 6 luni la 5 ani, poate fi agravată până la cel mult de două ori termenul prevăzut pentru acei care în timpul suspendării, vor fi scris în presă sau publicat vreo lucrare politică.

Se va retrage autorizația de apariție de la șapte zile la un an publicațiilor care, cu bună știință, vor tipări materialul redactat de cei suspendați sau cărora li s-au interzis definitiv să scrie în presă.

Pentru tipărirea cu bună știință a lucrărilor cu caracter politic, publicate de un autor care intră în prevederile acestei legi, se vor aplica proprietarilor de edituri sau imprimerii, pedeapsa confiscării lucrării și amendă de la 50.000 la 1.000.000 lei”².

În celelalte articole erau prevăzute înființarea unei comisii numită de ministerul Afacerilor Străine care să se ocupe cu cercetarea și întocmirea de liste ale persoanelor care intrau în prevederile acestei legi, de pronunțarea de admonestări, să propună suspendarea sau interzicerea pentru abaterile grave³.

În țara noastră, *Academia Romana* și asociațiile profesionale cu tradiție ca *Societatea scriitorilor romani* sau *Societatea compozitorilor romani* au fost desființate și înlocuite cu unele noi, iar personalitățile neagreate de noul sistem au fost repede înlăturate. În 1948 s-a tipărit un catalog de 522 de pagini, cuprinzând 8.779 de titluri de cărți și reviste interzise, care mai apoi au fost scoase din bibliotecile publice și din manualele școlare⁴.

Începuturile realismului socialist

Impactul acestei epurări de proporții apocaliptice asupra stării de spirit a intelectualității române a fost copleșitor. Datele de pe buletinul de identitate al poporului român au fost spălate cu grijă de câteva ori, ca să nu se mai vadă nimic din ce i-ar mai da acestuia sentimentul siguranței și statorniciei⁵.

Un alt pas în direcția sistematizării acestei activități l-a făcut Ministerul Propagandei, care a scos Catalogul cărților despre război interzise⁶, augmentat și popularizat prin presă; la 4 mai 1945 „Monitorul Oficial” a oferit Legea nr. 364, privind retragerea unor publicații periodice și neperiodice, reproduceri grafice și plastice, filme, plăci de patefon, medalii, insigne; Ministerul Educației Naționale își face datoria printr-un comunicat privind „Interzicerea cărților potrivnice vremii”⁷. Conform instrucțiunilor, a urmat îndepărtarea din biblioteci și interzicerea tuturor cărților care <prin conținutul lor sunt potrivnice spiritului vremii și obligațiilor luate prin convenția de armistițiu, fie că sunt trecute în cele trei liste publicate până acum, reprodus în ziare și de „Noua școală românească”, revista ministerului, fie că nu sunt>. Profesorii, elevii și editorii au fost invitați să semnaleze cărțile casabile în categoria formulată așa de pregnant și care n-au fost cuprinse în listele provizorii. Au fost interzise pentru lectură și studiu cărțile listate, precum și cele semnate de autori care prin

¹ *Ibidem.*

² *Ibidem.*

³ *Ibidem.*

⁴ *Ibidem.*

⁵ Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România (Editori: Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrinu, Cristian Vasile), *Raport Final*, București, Editura Humanitas, 2007, p. 309.

⁶ Marian Popa, *op. cit.*, p. 125

⁷ *Ibidem.*

activitatea lor publicistică, socială și politică au intrat în categoria criminalilor de război și a celor acuzați a fi vinovați pentru dezastrul țării. Se preciza foarte concret că toate aceste cărți se vor păstra într-un dulap sigilat, de care va răspunde șeful instituției respective. Dintre manuale, admisibile în accesul public au fost numai cele revizuite de Comisia de control.

Acțiunea de indexare tutelată guvernamental a fost executată de funcționari și scriitori ai partidului comunist sub conducerea unor Iosif Ardeleanu (viitorul șef al Cenzurii, poreclit „Lampa” fiindcă „lumina” toate problemele cenzoriale ca pe cele de indexare) și Al. I. Ștefănescu, viitorul scriitor. Rezultatele activității de indexare au fost strânse în volume care vor deveni îndreptare pentru continuarea operației în întreaga țară. Ministerul Informațiilor a publicat la 1 iulie 1946 o broșură de 156 pagini cu circa 2000 titluri de cărți interzise în limbile română, germană, maghiară, franceză, italiană, etc. Publicațiile interzise până la 1 mai 1948: 522 pagini și aproximativ 8000 titluri¹.

Prin Legea nr. 364 din mai 1945 s-a înființat o comisie compusă din delegați provenind din Comisia Română pentru Aplicarea Armistițiului, Ministerul Afacerilor Interne, Societatea Scriitorilor Români și Ministerul Artelor având sarcina de a întocmi liste pentru scoaterea din biblioteci, anticariate, librării, debite și chioșcuri a publicațiilor cu idei fasciste, hitleriste, legionare, șovine sau rasiste, antisovietice și antimarxiste. Identificarea publicațiilor indexabile a fost sprijinită prin presă, corespondență, radio și alte mijloace. Conținutul volumului, se avertizează, e provizoriu: „Această operație de dezinfectare a sectorului cuvântului tipărit din țara noastră deși a dus la formarea prezentului volum de proporții destul de impresionante, este departe de a fi terminată” (p. 11). Se preciza că editarea unor cărți reacționare a devenit imposibilă, dar „Lupta pentru curățirea sectorului cultural de toate aceste publicațiuni fasciste și pro-fasciste, publicațiuni care în fond caută să apere și să justifice exploatarea omului de către om, nu va lua sfârșit decât atunci ele nu vor mai exista decât în câteva biblioteci oficiale documentare, unde istoricii viitorului vor avea prilejul să studieze epoca cea mai neagră din istoria modernă a omenirii, epoca imperialismului monopolist și a crimelor sale împotriva umanității”. În activitatea de indexare se uzează în acești ani de mai multe expresii: „cărți

ALEXANDRU DĂRĂBAN

nedifuzabile”, „cărți epurate”, cărți scoase din „Biblioteca uzuală”, cărți „blocate la dispoziția Direcției Generale a Presei și Tipăriturilor”.

Se precizau câteva premise politice și principii de lucru:

1. Se scoteau din circulație numai edițiile specificate, iar când indicațiile bibliografice lipseau din broșuri, se va executa indexarea pe baza numelui autorului și titlul volumului;

2. Se interziceau unele ediții din operele scriitorilor clasici pentru spiritul fascist în care s-a făcut editarea, comentarea și prezentarea textului;

3. Toate manualele școlare anterioare anului 1947 au fost interzise;

4. Orice hărți care înglobau în granițe teritorii ce nu aparțineau României postbelice erau interzise, ca și stema veche și însemnele dinastiei regale;

5. Se interziceau calendarele, almanahurile din perioada 1938-1944;

6. Orice lucrări datorite următorilor autori indiferent dacă erau sau nu trecute în broșură erau interzise din principiu: Antonescu Ion, Antonescu Mihai, Antonescu Maria, Alexianu Gheorghe, Brăileanu Traian, Codreanu Corneliu Zelea, Cuza A. C., Crainic Nichifor, Cantacuzino Alexandru, Călinescu Armand, Cancicov Mircea, Dianu Romulus, Goga Octavian, Gyr Radu, Moța Ion, Manoilescu Mihai, Marcu Alexandru, Maniu Iuliu,

¹ *Ibidem.*

Mihalache Ion, Popescu Stelian, Sima Horia, Sân-Georgiu Ion, Șeicaru Pamfil, Seișanu Romulus, Sidorovici Teofil Gheorghe¹.

Anul 1948 trebuie socotit anul întreruperii oricăror legături cu civilizația și cultura occidentală și al reorientării întregii vieți culturale spre Uniunea Sovietică.

Din punctul de vedere al partidului, poporul nu are nevoie de produsele artistice burgheze. Proza, poezia, teatrul, critica, istoria literară, științele au dreptul să ființeze numai cu condiția adoptării materialismului dialectic și istoric (ca unică doctrină), iar artei în general nu i se permite să existe în afara „cauzei generale a proletariatului”. Analiza și judecata de valoare a unei opere pot fi făcute doar din perspectiva contribuției acesteia la construirea socialismului în Republica Populară Română (RPR).

Un rol din ce în ce mai mare au acum criticii de partid care, amendând neobosit fiecare infimă abatere de la indicațiile Partidului Muncitoresc Român (PMR) și de la canoanele realismului socialist, să constituie în falanga atotputernică a Inchiziției locale strict subordonate celei moscovite².

Aceștia aveau ca îndreptar suprem textele referitoare la artă ale celor patru mari clasici (Marx, Engels, Lenin, Stalin), dar nu puteau ignora setul de indicații punctuale și luările de poziție ale lui A. A. Jdanov, Maxim Gorki, G. M. Malenkov din rapoartele lor la congresele scriitorilor sovietici și ale Partidului Comunist al Uniunii Sovietice – bolșevic (PCUS-b). Indexul cu opere literare și de artă (occidentale, burgheze, imperialiste) periculoase, conceput și tipărit la Kremlin, putea fi completat cu ghidul de uz curent *Pentru realismul socialist în literatură și artă*, tipărit la Editura de Stat pentru Literatură și Artă (ESPLA) în 1951³.

Rezoluția plenarei CC al PMR din 10-11 iunie 1948 a cerut lichidarea rămânerii în urmă în domeniul ideologic a întregii populații a țării, ba chiar și a unei părți din activul de partid. O situație falsă și grandioasă, fascinantă, deși negativă: un întreg popor rămas în urma dezvoltării politico-economice impetuoase. Deși conform chiar tezelor marxist-leniniste este creatorul

Începuturile realismului socialist

istoriei, poporul a reușit să rămână în urma lui însuși... Plenara din iunie 1948 a fost punctul de plecare al unei gigantice ofensive ideopolitice⁴.

Cauza principală a rămânerii în urmă va fi și mai târziu, când nu s-a mai trecut de la capitalism la socialism, ci de la o etapă a socialismului la alta, ignorarea realității noi, fapt greu interpretabil dacă scriitorul este nou; dar se mai întâmplă, dacă scriitorul nu cunoaște temeinic politica și obiectivele actuale și stringente⁵.

Termenul noului curent cultural a apărut pentru prima oară în Rusia într-un articol din *Gazeta Literară* unde se preciza ca „în reprezentarea revoluției proletare, masele cer un realism socialist onest, veridic și revoluționar”. În 1933, Maxim Gorki, în articolul intitulat „Despre realismul socialist”, preciza că „realismul sovietic este o noua direcție esențială pentru noi și care poate fi clădită doar pe baza unei puternice experiențe socialiste”.

¹ *Ibidem*.

² Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România (Editori: Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrințu, Cristian Vasile), *Raport Final*, București, Editura Humanitas, 2007, p. 311; Eugen Negrici, *Literatura română sub comunism*, București, Editura Fundației PRO, 2003, pp. 77 și urm.

³ *Ibidem*.

⁴ Marian Popa, *op. cit.*, p. 378.

⁵ *Ibidem* (Vezi „Scânteia”, 1953, nr. 2648).

Realismul socialist ca doctrină este proclamat în anul 1932 de Comitetul Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, creându-se astfel un standard oficial în arte plastice, literatură și muzică.

Noul curent cultural „reprezenta de fapt o distorsionare a realității, o adaptare a ei la cerințele și interesele Partidului care dorea să dețină monopolul asupra adevărului și înțelegerii realității. Real era doar ce era conform cu viziunea Partidului și nimic altceva.

Nu se punea în nici un caz problema originalității, libertății de expresie sau a creativității. Totul trebuia aliniat unui anumit standard, unei politici comune ce viza realizarea unor creații care să portretizeze exclusiv lucrurile pozitive și „socialiste” ce se petreceau în țară. O utopie artistică și politică transpusă sub forma unui curent ce se baza pe cenzură și persecutare în cazul artiștilor nealiniați.

Realismul socialist urma evidențierea unui simț al concretului, instantiat prin „cunoașterea directă a vieții din fabrici, de pe șantiere și din gospodăriile colective”. Operele socialiste trebuiau să susțină „marile acțiuni ale poporului”, „victoriile clasei muncitoare” și „acțiunile inițiate de partid”, dând exemplul unei „arte publice militante”.

Un prim text de popularizare oferit românilor de teoreticienii formatori este „Realismul socialist” de V. Ermilov¹. După care Leonte Răutu trece de la informare la imperația modelatoare: „Despre realismul socialist”², iar Nicolae Moraru propune realismul socialist sovietic ca metodă de creație pentru la Congresul Uniunii Sindicatelor de Artiști, Scriitori și Ziariști (USAZS)³. Este remarcabil că până și Al. Philippide a acordat atenție realismului socialist, căruia i-a dat o definiție coerentă înaintea altora, chiar dacă nu i-a fost un practicant: „Realismul socialist este o concepție generală de viață înainte de-a fi o metodă de creație literară. El are drept obiect omul, ca reprezentant al colectivității umane, în opoziție cu natura. Realismul socialist concepe existența ca o continuă creație și afirmă că menirea principală a omenirii este să supună natura și să transforme lumea. Realismul socialist proclamă frumusețea supremă a muncii umane. Actul muncii capătă astfel o valoare estetică. Realismul socialist nu se mulțumește numai să constate și să observe cu spirit critic realitatea; el propune soluții, construiește prezentul, prevede și pregătește viitorul”⁴.

ALEXANDRU DĂRĂBAN

Realismul socialist este oficializat în România ca metodă de creație prin primul articol al primului capitol din primul statut al Uniunii Scriitorilor: „Uniunea Scriitorilor din RPR își pune ca scop însușirea de către scriitori a metodei realismului socialist, care cere zugrăvirea realistă, istoricește concretă, a vieții, privită în dezvoltarea ei revoluționară, oglindirea în creația literară a fenomenelor noi progresiste ale realității”⁵.

În lipsa unor definiții de întrebuintare și de existență autentice, realismul socialist va putea fi prezentat mai totdeauna prin fraze generale și exemple literare curente, prin afirmarea autorilor care-și încredințează partidul tutelar și cititorii că vor fi adepții metodei; nu aparținea realismului socialist ce e criticat, chiar dacă valoarea artistică e incontestabilă⁶.

În literatura romană realismul socialist se afirma în anul 1948 odată cu ciclul celor trei articole publicate în *Scânteia* sub semnătura lui Sorin Toma, intitulate „Poezia putrefacției sau putrefacția poeziei”, despre opera poetică a lui Tudor Arghezi. Limbajul este

¹ *Ibidem*, p. 372 (Vezi „Lumea”, anul I, 1946, nr. 15).

² *Ibidem* (Vezi „Revista literară”, anul III, 1947, nr. 32).

³ *Ibidem* („Să făurim o cultură și o artă nouă, expresie a năzuințelor și a ideologiei clasei muncitoare”, în „Scânteia”, 1947, nr. 958).

⁴ *Ibidem* („Gorki și realismul socialist”, în „Viața românească”, anul I, 1948, nr. 2, p. 153).

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

de o duritate extremă și marchează ruperea totală față de valorile trecutului: „Cu un urât mirositor vocabular [...], Arghezi nu face în poezie decât ceea ce a făcut Picasso în pictură, introducând ca material artistic excrementele... Crâmpoie de frumusețe adevărată se mai întâlnesc pe ici-colo în poeziile lui Arghezi...”

În anul 1950 se înființează Școala de literatură „Mihai Eminescu”, cu scopul de a forma o nouă generație de scriitori în Republica Populară Română. Într-un articol publicat în revista „Viața Românească” (nr. 3 din 1951), Mihai Beniuc, în calitate de președinte al Uniunii Scriitorilor din România, oferă definiția poetului realist-socialist: „Acesta trebuie să fie un filozof cunoscător al celor mai înalte idei ale timpului [...], spre care au deschis drum Marx, Engels, Lenin și Stalin [...], un activist în slujba respectivelor idei”¹.

Autoritățile ideologice au accentuat importanța tematicii noi. Într-o cuvântare din 6 ianuarie 1946 Iosif Chișinevschi situa tematica în cadrul exigenței literaturii pentru popor; teme care puteau genera „opere minunate” era „trecutul progresist”, lupta partidului pentru împrăștierea țăranilor, lupta contra hitlerismului și actul de la 23 august 1944². La conferința USAZS deschisă la 5 octombrie 1946, activistul Gheorghe Vasilichi cere în numele Comitetului Central (CC) al Partidului Comunist Român (PCR) opere despre muncitori și țărani. Rezoluția celui de-al doilea Congres al USAZS deschis la 19 octombrie 1947 conținea și precizarea următoare: „Congresul recomandă lupta pentru triumful definitiv al tematicii realiste, care să cânte adevărul și viața în multiplele ei manifestări”³.

Tot mai numeroase erau intervențiile, sondajele de opinie și discuțiile publice care subliniau importanța tematicii. În numărul special pentru Crăciunul 1947, „Scânteia” publica ancheta „Ce teme noi a adus anul 1947 în literatură” la care au răspuns scriitorii democrați și comuniști Mihail Sadoveanu, Radu Boureanu, Ury Benador, Marcel Breslașu, Vladimir Colin, Geo Dumitrescu, Sașa Pană, Petre Solomon; răspunsurile susțin unanim tematizarea literaturii⁴. În același timp au început să se facă auzite opiniile „populare” privind supremația tematicii, în cadrul unei campanii care atinge maximum de intensitate în 1948-1949. O anchetă era intitulată „Ce teme propuneți artiștilor noștri?; în cadrul ei, articolul directorial „Temele noastre sunt temele vieții” de Nestor Ignat⁵.

Începuturile realismului socialist

În această perioadă au început să apară și operele dorite, de exemplificare a diferitelor sectoare de activitate economică, politică și administrativă în care omul a învins sau mai lupta cu succes cu unele rămășițe ale trecutului: romane, nuvele, povestiri, drame și, mai ales, poeme. Cantitatea de opere tematizante a devenit în scurt timp uriașă; reproducerea, fie și numai a titlurilor, ar presupune un spațiu enorm, acțiunea fiind superfluă. Orice revistă și orice plachetă și-au făcut o misiune de onoare din cultivarea tematicii⁶.

Producția socioprofesională a constituit marele succes al liricii, care și-a realizat misiunea printr-o „lărgire treptată a tematicii și îndeosebi cultivarea marilor teme obștești – pacea, munca, omul nou, fără a neglija alte teme pe care le generează viața; o părăsire a vechilor poziții de creație individualistă și o concretizare artistică a acestor teme de pe pozițiile de luptă ale clasei muncitoare”⁷.

¹ *Viața Românească*, 1951, nr. 3, pp. 191-222.

² Marian Popa, *op. cit.*, p. 374 („Artiștii și scriitorii comuniști și-au luat angajamente față de popor și de partidul lor”, în „Scânteia”, 1946, nr. 427, p. 2).

³ *Ibidem* („Scânteia”, 1946, nr. 699).

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem* („Scânteia”, Supliment de duminică, 8.12.1948).

⁶ *Ibidem*, p. 375.

⁷ *Ibidem* (George Munteanu, „Spiritul de partid, baza succeselor noastre” în „Almanahul Literar”, Cluj, 1951, nr. 5/18, p. 82).

Puterea și-a organizat un sistem de propagandă cu funcție formativă și de activare a masei prin combinarea unor selecții de informații absolutizante pozitiv sau negativ cu elemente ale comunicării simbolice. Mijloacele ale propagandei au fost: ziarele, afișele, orice tipuri de cărți, filmele, fotografiile, ilustratele poștale, jurnalele de actualități, radioul, apoi televiziunea, decorațiile, medaliile, ordinele, titlurile și titulaturile. O misiune a propagandei era combaterea aceluiași mijloace de propagandă utilizate și de dușman. Pentru mai toate aceste forme era cerută angajarea literaturii, concretizată în comanda socială, determinare socialistă a producției de text ca urmare a unei ocazii împlinite¹.

De poezia politică ocazională a început să se uzeze imediat după război. Poeziile din ziare, reviste și volume determinate de calendaristica politică fixă și de noile evenimente aparțin tuturor vârstelor și calificărilor².

Literatura, ca și viața economică, trăia din comenzi de partid dezvoltate uneori în campanii. Existau campanii cunoscute dinainte, pentru care unii scriitori se puteau pregăti, alte imprevizibile chiar și pentru liderii locali ai partidului. În prima categorie intrau aniversările, comemorările și lucrările agricole ale anului. Nici o altă epocă și nici o altă organizare politică n-a acordat atâta atenție aniversărilor; inițial se impun ocazii definind idei revoluționare locale și internaționaliste, mai târziu sunt confiscate și evenimente istorice de legitimare naționalistă³.

Erau și aniversări/comemorări determinate de cifre rotunde mai mari. Decembrie era luna nașterii lui Stalin și a instaurării republicii populare; în ianuarie și aprilie venea rândul lui Lenin; februarie avea la dispoziție grevele de la Grivița din 1933; martie conținea ziua internațională a femeii, mai începea cu ziua mondială a oamenilor muncii, continua cu cea a victoriei antihitleriste și cu sărbătorirea înființării partidului comunist pe plaiul românesc; iunie debuta cu ziua copilului; august era luna eliberării de sub jugul fascist; noiembrie Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, campania începând cu o lună înainte. Debutul unui plan economic anual și apoi cincinal și terminarea lui, deschiderea unui congres al partidului, al organizației tineretului sau sindicatelor se bucurau de campanii previzibile. În aceeași categorie intrau campaniile din ciclul agrotehnic natural: fiecare lucrare agricolă – de primăvară, vară sau toamnă, de bălegărit, arat, semănat sau recoltat era pregătit de o Hotărâre a conducerii de partid și de stat considerându-se că poporul nu știa ce are de făcut, în mobilizarea lor fiind angajate toate forțele literare și artistice⁴.

ALEXANDRU DĂRĂBAN

O campanie periodică importantă a fost determinată de alegeri. Literaturii inspirate electoral i se cerea să critice trecutul burghezo-moșieresc și să elogieze libertatea și democratismul noilor alegeri. Antiteza demonstrativă este curentă: în trecut – falsificarea voinței alegătorilor, astăzi – alegeri cu adevărat libere⁵.

Specia agitatorică definitorie pentru epocă era sloganul sau lozinca, sinonimele fiind politic departajate: lozinca provenind din frazeologia propagandistică sovietică și desemna expresia socialistă a faticului politizat, sloganul primind un sens peiorativ, indicând eforturile identice occidentale. Presa de partid și celelalte canale agitatorice inventa lozinci și le asigura circulația; pentru anumite ocazii se compuneau seturi întregi, care constituiau un program politic general și o sursă de inspirație pentru literatori⁶.

¹ *Ibidem*, p. 380.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*, p. 381.

⁴ *Ibidem* (vezi „Almanahul Literar”, Cluj, 1950, nr. 8.).

⁵ *Ibidem*, p. 382 („Scânteia”, 1953, nr. 2849).

⁶ *Ibidem*, p. 384.

Mai mult, nu poezia implica sloganul, ci agitatorul își subordona poeticul, care trebuia să se simtă onorat prin noua lui condiție utilitară¹.

Și proza nouă prefera broșura: povestirile și schițele broșurabile oglindeau prompt cele mai urgente probleme și cele mai noi teze de partid, ținând la curent pe cititor cu transformările revoluționare și-i ofereau pilde vii și dinamice de conduită comunistă².

Cenaclurile literare au fost grupări uneori independente de organizația de breaslă, dar nu și de supravegherea sistemului polițist și de partid. Evident, nu era aici nici o noutate: s-au preluat practici sovietice, nu diferite de cel naziste. Un decret din 24 februarie 1939 preciza în Germania obligativitatea cercurilor literare de a-și anunța constituirea, de a se înscrie și funcționa după primirea unei aprobări, de a indica numele, adresele sediului și ale conducătorilor, numărul membrilor, sarcinile propuse, etc. Se puteau înființa cenacluri în fabrici, unități agricole, școli, facultăți, unități militare; uneori trasându-se chiar sarcini și ordine în acest sens, activitatea cenaclurilor urmând să ilustreze înflorirea unitară și armonioasă geografică a creației de masă. Pentru acele necesități de subordonare s-a căutat ca aceste asocieri convenționale să nu aibă o compoziție care ar permite solidarizarea psihică sau ideologică, o justificare pentru heterogenitate fiind compoziția socială a statului de democrație populară³.

Și în activitatea grupată prin publicații s-a avut permanent în vedere înlăturarea oricărei tendințe spre sectarism, dizidență sau personalizare în defavoarea programului de partid. Pentru aceasta, redacțiile erau organizate administrativ, în genere, din scriitori care nu se agreeau întrutotul, disensiunea facilitând intransigența și vigilența delationară. Orice redacție includea și un reprezentant al Securității, disimula, dar evidențiat rapid ca atare, redactorii șefi fiind adeseori străini în regiunea respectivă, pentru a se evita măcar temporar coalizările⁴.

Demolarea, nimicirea, eliminarea și stârpirea trecutului au avut un caracter absolut, dar operația a fost efectuată treptat, în măsura în care preluarea puterii era un proces care inventa și releva noi și noi aspecte sale vechiului. Eliminările de instituții, oameni și cărți răspunzând unei anumite etape; apoi, orice reprezentant decretat sau voluntar al noii puteri își asuma misiunea extirpării vechiului din elementul lui⁵.

30 decembrie în literatură

- fragment -

La 10 mai 1866, când a sosit în țară, Carol I era deghizat și necunoscut, cu un simplu geamantan, iar când în 30 decembrie 1947 a plecat strănepotul său, regele Mihai, se ducea cu un tren întreg, plus valutele plasate în străinătate, toate furate din sudoarea poporului amar și jefuit.

Instaurarea dinastiei prusace a trezit revolta unei țări întregi [...].

Istoria contemporană stă martoră a felului în care țara ne-a fost vândută marilor trusturi mondiale capitaliste în perioada dintre cele două războaie mondiale, de către regele spoliator, ajutat de oligarhia politicianistă a vremii. Țara se prăbușea treptat în haos [...].

Și când în acea însciriere de decembrie 30, în albul fulguind al ninsorii, văzduhul a fost spintecat de-o nouă istorie – de astă-dată adevărată istorie concretizată în două cuvinte: Trăiască republica. Străzile au fost inundate de mulțimea încătușată atâția ani sub zăbranicul suferinței, inimile s-au încălzit sub faldurile steagurilor roșii ce fluturau zorii socialismului triumfător [...].

Republica marca nu numai o schimbare de guvernământ, dar și momentul de pornire a revoluției socialiste... Semnificația lui lua formele unor avântate accente lirice spuse pe toate coardele vibrației graiului românesc [...].

Demostene Botez, decanul poezilor de astăzi, evocatorul discret al acelor trecute vremi, dar și cântărețul mărețiilor de acum, privește cu usturătoare constatare viața de pe timpuri de la castelul Peleş. Pe aripa unei viziuni a fostului stăpân de-acolo, poetul afirmă:

„Te tot caut prin saloane, prin odăi,
Pe unde ai trecut sever, mai ieri,
Și nu-ți găsec nici umbra nicăieri,
Și n-aud glasul sfetnicilor tăi.

Dar ceea ce simt astăzi mai degrabă,
în hardughia asta de brădet,

IOAN MARCU

Abea 'nchinăm spre toamnă și pomul vieții scuturându-ș, crengile, a dat tribut pământului; unul din fructele cele mai de seamă ale lui.

Așa e rostul acestei vieți, ca trecând prin ea; călătorul porțit în lungu-i și necunoscutu-i drum: să tragă o brazdă scânteie în beznă întunecoasă, să lase o dără de lumină în urma sa, singura mărturie a unei chemări împlinite. Și'n urmă? — În urmă să plece. Să plece <https://biblioteca-digitala.ro> vis, într'o lume de taină

depusă în ogorul școlii, într'o viață atât de frumoasă cum a
fost a ta... Pleacă genunchii în fața memoriei tale și vin să te
petreacă împreună cu cei dragi ai tăi până la vecinical locaș.

Lacrima depusă pe proaspătul mormânt va fi o cheuzăie
că nu te vor uita nici atunci când frunzele toamnei vor veni să

**Revistă sprijinită și finanțată de:
CONSILIUL LOCAL SÂNGEORZ-BĂI
CENTRUL CULTURAL „IUSTIN SOHORCA” SÂNGEORZ-BĂI**

